HELIKON

1

ÁRA 3 LEJ

SZÉPIRODALMI HETILAP

I. ÉVFOLYAM ● 1. (1.) SZÁM ● KOLOZSVÁR, 1990. JANUÁR 5.

HELIKON,

szépirodalmi hetilap, a Romániában élő magyar írók egyik sajtóorgánuma, mely a romániai Írószövetség — vagy az örökébe lépő, ennek romjain bizonyára más intézménynévvel ujjáalakuló országos írószervezet — magyar nyelvű központi kiadványa.

A *Helikon*t azon írócsoport nagyobbik hányada indítja útjára, melyet az *Utunk* kötelékében talált az 1989 decemberi népi forradalom; olyan szépírók, akik úgy érzik, műveik, szavaik hitele lehetővé teszi — mind olvasóik, mind pályatársaik előtt —, hogy a romániai magyar irodalomban elkövetkezett korszakváltás pillanata e születő-újjászülető lap belső munkatársaiként vegye számba őket. A *Helikon* író-szerkesztői tehát a következők: Egyed Emese, Király László, K. Jakab Antal, Lászlóffy Aladár, Molnos Lajos, Mózes Attila, Szabó Gyula és Szilágyi István.

Az induló lap *jellegét* nem véletlenül jelzi csupán egyetlen szó, fogalom, az, hogy: szépirodalmi. Igen, a *Helikon*t — egy várhatóan kibontakozó széles spektrumú romániai magyar sajtóélet reményében — szépirodalmi folyóiratként kívánjuk szerkeszteni. Szándékaink szerint elsősorban a születő eredeti irodalmi alkotásnak próbálunk teret biztosítani: a versnek, a novellának, az esszének, valamint az irodalom értékeit mérő s ezen értékek rendjét munkáló irodalombírálatnak. Az írónak ezeken túl, meggyőződésünk, a közélet kérdéseiben, elsősorban a nemzetisége sorsát érintő kérdésekben is szava lesz. (Nyilván a lap formátuma meghatározta belső arányok, valamint a szűkös terjedelem szabta lehetőségek szerint.) ... Azt szeretnénk, ha a Helikon olvasói az elkövetkezőkben folyamatosan együtt élnék meg velünk azt a metamorfózist, melyben a való élet élő lelkiismeretté lényegül át a lap hasábjain. Azt szeretnénk, ha közösen lehetnénk ámuló fürkészői az örök titoknak: amint a kor — a mindenkori, melyben embernek élnie adatott — irodalmi, művészi alkotásban formáját keresve — szűri át, töri át magát az alkotó szellemén, idegrendszerén. S mindehhez jót lenne végre a sohasemvolt mámorító kihívás. Nem cövekelik a mezsgyét fétisek, tabuk, kánonok, gondolat-nyomorító ideológiák.

Köztudott: a romániai magyar írók sokféle vételtésű és gyökerű mikrotársadalmát rengeteg veszteség érte az elmúlt évtized alatt: erkölcsi és szambeli fogyatkozás egyaránt. Ám mindezek ellenére hisszük, mi, akik itt értük meg ezt az újreménységes kerfordulót, átmentettünk magunkkal az elmúlt esztendők szennyezett füstködén annyi teremtő kedvet, elszántságot, indulatot — s mennyi megrázó élményt —, hogy ezek bizvást átsegítenek bennünket az újrakezdés nehézségein. No és — említettük legutóbb — a közelmúltban fiatal írók jelentkeztek, köztük ígéretes tehetség nem egy. Mindenekelőtt őket szeretnénk magunk között tudni. A *Helikon* szerkesztőségében is, nemcsak a lap hasábjain.

Nyilván tisztában vagyunk azzal is, hogy a *Helikon* arcélének egyértelmű „szépirodalmi" meghatározottsága egyelőre szándék — ha mégoly eltökélt is. Törekvés. (Mert meggyőződésünk, hogy a jelen pillanatban adott „intézményes keretek" — a marosvásárhelyi *Látó* és a kolozsvári *Helikon* — rövidesen a honi szépírás legjavának sem fog tudni elegendő teret biztosítani.) Csakhogy nem áltatjuk magunkat — tudjuk, egy differenciáltabb nemzetiségi lap- és folyóiratkultúra meghonosodására itt még várni kell. Égető szükség volna olyan folyóiratra, amely a hazai magyar színjátszás, képzőművészet és zene krónikáját és szakirodalmát közölhetné — mindazt, amire mi az elkövetkezőkben aligha vállalkozhatunk. Holott amikor e beköszöntő sorok még meg sem fogalmazódtak, amikor még jóformán se címünk, se telefonszámunk, melyen „elérhetők" lennénk, hisz szerkesztőségünk egyetlen kölcsön kapott szobában szorong: kopogtat a művelődéstörténet kutatója, a néprajzos, a zenetudós; hozza kéziratait; hagyományápolást sürget, műveltségbeli örökségünk számbavételére késztet, maradék műemlékeink újrafölfedezésének örömét osztaná meg velünk. A nemzetiségi önismeret megannyi fogódzója lenne minden, ami e szándékokat fesziti. Hogyan tehetünk e számtalan jövős és jogos elvárásnak eleget?

No és a vegyes emlékű lapelődünk oldalairól éveken át kitanácsolt írások özöne, melyek tegnapi meg nem jelenhetését mára egyből érthetetlenné tette a történelmi sorsforduló... Ezekből is közlünk jó néhányat (keserves jóvátétel) — már csak mementóként is — a Helikon első számaiban.

Gondjaink előszámlálását nem folytatjuk, kövesse figyelemmel munkánkat az olvasó, s láthatja majd, hogyan birkózunk velük.

SZILÁGYI ISTVÁN

A torockói Zsakó-ház ablaka — Szabó Tamás felvétele

SZABÓ GYULA

A jogok hazájában

Ha volt valaha közös sors és közös szenvedés ezen a földön, akkor mindaz, amit megéltünk abban a siralmas és gyászos korszakban, abban az embertelen nyomorúságban, amely 1989. december 22-én véget ért, az valóban az volt. Ha volt valaha közös hit, közös kitartás, közös remény és közös harc, akkor mindaz, ami most már a hátunk mögött van, s ami a szörnyű zsarnokságot egyik pillanatról a másikra levetette és földre tiporta, az az volt. S ha nem volt soha közös szabadság, közös jósors, közös boldogság, akkor annak a lehetősége, hogy legyen, most van először a kezünkben. És mindezek folytán most van igazi közös könny és öröm, közös gyász és ünnep. Most van először a történelmünkben olyan testvériség Románia különböző származású és nyelvű emberei között, amilyen még soha nem volt. Ezt most nem ilyen-olyan politikai személyek, ilyen-olyan pártok vagy csoportok hangoztatják ilyen-olyan céllal vagy érdekből, s nem ilyen-olyan holt betűk hirdetik ilyen-olyan papíron. Ez most a mindennapi élet egyszerű és természtes valósága, Románia sok milliónyi emberének legtermészetesebb emberi érzése.

Most, 1989 decemberében nem különböző irányokból jöttünk és ébredtünk új történelmi helyzetre, nem egymásnak okozott fájdalmakat és sebeket emlegetve és hánytorgatva s ismét csak csak súrlódva és ütközve vagyunk együtt, hanem úgy, mint akik együtt voltunk Románia népe jóban-rosszban az elmúlt négy és fél évtizedben, s a közös rosszból együtt, közösen lépünk közös hazánk új történelmi korszakába, a közös jóba. Most olyan román nép, olyan román nemzet vette a kezébe a sorsát, sorsának irányítását, jelenét és jövőjét, amelynek a hősiességére, bátorságára, emberségére, nagyságára a legnagyobb elismeréssel, tisztelettel és csodálattal tekinthet és tekint a világ, mert történelmében először egyedül a maga erejével, minden külső segítség és támogatás nélkül, egy háború nélküli Európában és világban legvéresebb áldozattal kivívta a maga igazi szabadságát és függetlenségét egy olyan szörnyű zsarnoki hatalom szétzúzásával, amely már-már megdönthetetlennek látszott, s amelyhez hasonlót nem ismer napjaink Európája és glóbusza. Ezekben a napokban, ebben a világraszóló győzelemben Románia a világ, az emberiség öröme. És mi, kisebbségek, nemzetiségek, együttélők — mondhatjuk akárhogy — most először vallhatjuk emelt fővel, hogy Románia állampolgárai vagyunk.

Egyelőre talán még nem is tudjuk felmérni, a történelem mekkora lehetősége nyílt meg és áll előttünk. A szabadság, az igazság, a méltóság, az alkotmányosság, az emberi életet és emberi jogokat megteremtő néphatalom, népszuverenitás lehetősége és legnagyobb ígérete áll most előttünk, Románia előtt, amely se nem köztársaság, se nem szocialista, hanem egyszerűen csak Románia, úgy, mint amikor egy ország és egy haza egyszerűen csak azonos önmagával, egyszerűen a maga identitása. S ebben a nagy lehetőségben és alkalomban először van igazi történelmi lehetősége és alkalma annak is, hogy miután Románia identitása magában foglalja a nemzetiségek létét, történelmét, nyelvét, kultúráját, mindazt, ami egy kisebbségnek éppúgy identitása, mint egy többségnek, Románia kisebbségei nem mennyiségi ki-

(Folytatása a 8. oldalon)

Elhangzott az újra megszólaló Kolozsvári Rádió magyar adásának első karácsonyi szövegeként.

KÁNYÁDI SÁNDOR

SZÜRKE SZONETTEK

Pergamentekercsekre

1.

én a fáraó írnoka
ezennel kijelentem
bár kényszerítettek soha
semmit se szépítettem

utáltam mit a hivatal
naponta rámrótt
packázásaival
a gyáva elöljárót

s mert szóval szólnom nem lehet
s mert törvény sincs mi védene
kivághatják a nyelvem

a számadások szélire
versekbe szedtem amiket
le kellett volna nyelnem

2.

a fáraó nem hallgatott
a geométerekre
maga döntött s az alapot
túlméretezte

aki tehette megszökött
hiába hajcsárolják
a népet a felügyelők
rabszolgákat a szolgák

nem jön össze a mű pedig
az idő egyre sürget
a munkát már csak mímelik
az arra kényszerültek

bőrük akár a pergamen
melyre írom az énekem

3.

olykor ha nem néztek oda
arról is maszekoltam
ami a való s a csoda
közötti félúton van

egy boldogtalan szárnyanincs
madárról kinek párja
egy áhított de lábanincs
égi madárka

egy virágról nem ismerem
csak az illatát érzem
arról amiben idelenn
s odafenn se lesz részem

arról ami már szerelem
s még nem bánat egészen

4.

írónádamat leteszem
mintsem vályogból sziklát
hazudni legyek kénytelen
vakuljon ha vakítják

s higgye hogy véghezvihető
s törvénye szerint élnek
a kéjt csak kínzásban lelő
alattomos heréltek

és hallgassa az éjben
hallgassa hogy zokognak
hallgassa örök ébren

hallgassa hogy jajongnak
a nagy mű érdekében
szülésre parancsoltak

5

írónádamat letevém
és elfújtam a mécset
időm egy imbolygó tevén
a sivatagnak léptet

ami belőle mérhető
becsülettel kimértem
most elhagy engem az idő
elporoszkál se érdem

se fortély soha vissza nem
hozhatja mit a teve visz
ennyire tellett istenem

szikkadok holtraváltan
egy elfuserált piramis
fullasztó árnyékában

1986

● FARKAS ÁRPÁD: ÚJÉVI KÉPESLAPOK
● MÓZES ATTILA: SZEPTEMBER VÉGI CSONTZÚZÁS
● HELIKON — A MÚZSÁK SZÉKHELYE

Szerkeszti: Szilágyi István
Titkár: Király László

MIRCEA DINESCU

FALVAK KALENDÁRIUMA

A hétfő mint a hétfők
de kedden a csiganyomon
rábukkantam a szenilis krokodilusra,
a homokfutó elé fogott ispánra,
tömjén s deszka íze szórta a vizet,
és a molnár lánya fölpuffadt az élesztőtől
és egy gereblye gyűjtögette a szérűn alvó
parasztokat
és jött a mozikaraván
és a néma filmek megoldották a nyelvem
és a krokodilusra ordítottam, bújjon a
kagylójába
füttyentettem a számvetésbe gabalyodott lónak
keresgéltem a kútba vetett hullát,
de a pópa énekelt, a bíró beszélt, az őrmester
gondolkozott,
és a város vígan dübörgött, mint egy cséplőgép,
gyomrában parasztokkal,
szerdán végetért a háború,
csütörtökön kezdődött a villamosítás,
pénteken a lámpák kérdezni kezdtek
szombaton stb.
vasárnap stb. stb.

GUERNICA

Ahol ők haladnak el nedves képzeletükkel,
csupán rénszarvas-zuzmók nyílnak,
lámpák nyelik le undorral kanócuk,
mint zsarnok előtt nyelvüket a bölcsek,
de a kávéház zsongásában született istenek
eltűnnek egy éjszakán a Dél tehervonataiban,
kusza kényszermitológiára ítélve tanúk nélkül,
keressenek fuvolamagot nem-tudom-milyen
nádbugában,
esőben vájják saját sírgödreik,
hogy kijáratot leljünk a tengerre...
Ó, sebezhető istenek, sebezhető istenek,
újságok nélküli haza a halál

KIRÁLY LÁSZLÓ fordításai

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

EZEK KETTEN

(Aceștia doi)

Minden ember méltó a szeretetre.

Am aki lemenvén a tengerpartra,
megpróbál a homokszemekből
kötelet fonni, hogy a hullámokból
alig kelő Hold nyakába
vetvén — felemelkedjék a levegőbe;
és az, aki egy aranyló folyó
fölé hajolva, egy életen át az
alaktalan szélhez alakítja,
hogy valami újat adjon a világnak:
— e kettőnek előjoga van
árnyékom sátrában lakni.

Mikor én nem vagyok honn:
ők vannak itthon...

LÁSZLÓFFY ALADÁR fordítása

AUGUSTIN BUZURA

Ütött az óra

Több mint negyedszázada írok, amennyire erőmből futja, a terrorrról és az emberekre tett hatásáról. Könnyhullatással kimutathatatlan fájdalmat okoztak nekem a mindannyiunkat sújtó megaláztatások egy haladásellenes, középkorias rendszerben, amely bűnnel, aljassággal és hazugsággal volt tele. És ugyancsak negyedszázada vártam arra, hogy a börtön vagy a bolondokháza rácsai mögött lássam a két tébolyultat, aki olyan politikai erőknek a támogatásával került az ország élére, amelyek árulással kezdték és Übü, Drakula meg Al Capone e szörnyű kereszteződésének életre keltésével végezték történeti szereplésüket. És íme, ütött az óra; a szabadság, amelyben mindig is hittünk, valóra vált, s nem azok jóvoltából, akik bemocskolták a világ legszebb szavait, hanem csodálatos ifjúságunk és Hadseregünk jóvoltából, amely néhány nap leforgása alatt megtanított bennünket: mi a halál, és miként kell fogadnunk, porrá zúzva a tudálékos elméletet, miszerint népünk beletörődő és fatalista alkatú, miszerint legjobb hátat fordítani a történelemnek, miszerint „a puliszka nem robban". Boldog vagyok, mert a puliszka oly erővel robbant, hogy pár nap alatt fölégettük az összes „szakaszt", amit pedig nemcsak hivatásos politikusok, de még hivatásos jövendőmondók sem mertek volna megjósolni.

Emelt fővel térünk vissza abba az Európába, amelyből valójában sohasem szakadtunk ki. Abba az Európába, amely elfelejtette, hogy nálunk 1959-ben fegyverek ropogtak a hegyekben — a totalitárius terror ellen vívott akkori harcok során több ember pusztult el, mint bármely más forradalomban a háború után. A világ kissé megfeledkezett a Csatornáról, az első Csatornáról, Pitești-ről, a történelemben példátlan, rettenetes fegyházról, a Zsil-völgyéről, Brassóról és egyebekről is. Most azonban szívből örülök, hogy ezekben a napokban végre megismert bennünket és mellettünk áll a világ. De tudnia kell, hogy nemcsak gyógyszerekre, gyermektápszerekre van szükségünk, hanem könyvekre is. A régi rendszer csak a terroristák kiképzésével törődött. Ám erről majd később, miután visszaültem íróasztalomhoz. Egyelőre az utcán a helyem, ott, ahol szükséges. Mert az embereket meg kell tanítanunk, hogy méltó módon éljenek az oly sok vér árán kivívott szabadsággal. Vigyáznunk kell, nehogy új gazemberek váltsák fel a régieket. Annyi szentünk és vértanúnk van, hogy képmásaik befogadására nem volna elegendő Európa összes temploma sem. Ne feledjük őket, és ne ejtsünk foltot emlékezetükön. És ne feledkezzünk meg arról sem e percekben, hogy a hősök és áldozatok tiszteletére emelendő emlékműveken kívül emlékművet kell állítanunk a nemzetközi sajtónak, a világ mindennemű hírközlő eszközének, amely leleplezte a gyűlöletes önkényuralom bűneit, és nem hagyta kialudni hitünket a szabadságban, amelyet, íme, kivívtunk. Tudnia kell továbbá mindenkinek, hogy ezekben a napokban nemcsak magunkért munkálkodunk, hanem a világ más országainak lakóiért is. Mert amint Camus mondta, a pestisbacillusok nem alszanak: kedvező alkalomra várnak.

Mától fogva csak tőlünk függ minden. Nem mutogathatunk többé fölfelé, nem kenhetjük immár másokra a hibákat. Íróasztalhoz tehát, de az utcára is. Most vagy soha!

Az eredeti szöveg a România literară *1989. december 28-iki számában jelent meg.*

Romul Ladea szobra

SZŐCS ISTVÁN

A hallgatás csapdái

Azt hiszem, Wittgenstein filozófiája nem túlságosan közismert köreinkben, mégis van egy mondása (tétele), amire legalább egy évtizede bizalmas beszélgetésekben minálunk többen hivatkoztak, vagy félszájjal folytatott nyilvános vitákban is többet célozgattak rá, mint bármilyen más, *aranyigazság* gyanánt kezelt filozófusi kijelentésre. Ez így hangzik: *Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.*

Ha ugyanis arról beszél az ember, amiről nem lehet, akkor szükségszerűen motyogni kezd, vagy mellébeszél, vagy madárnyelven szól, példálózik, nyakatekert virágos hasonlatokba bonyolódik, s miközben elégedettség tölti el, hogy mégiscsak az igazságról beszélt, végül is nem mondott semmit, legfennebb annyit tett, hogy érzékeltette: vannak bizonyos dolgok — „jól tudjuk, hogy mik" — és hogy azokról volna mit mondani...

Viszont, ha hallgatott volna az ember, amikor nem lehetett beszélni, ha a semmitmondást is abbahagyja akkor, úgy eltorlaszolja az utat egy olyan jövő elől, amikor már lehetne szólani... Lehetne, de nem lenne hol. Az irodalomnak, például, hogy csak róla beszéljünk, mint mindennek a modern civilizációban, megvan a maga üzemszerű szervezettsége. Ki hallott olyan folyóiratról, amelyik időnként nem jelenteti meg valamilyen számát, csak azért, mert azon a héten csupa középszerű írás futott be, és visszaküldi az előfizetőknek a díjat? A könyvkiadók sem küldhetik időnként más pályára szerkesztőiket és nem oszlatják fel önmagukat ideiglenesen sem, mert, amikor megszületnének a várt művek, nem lenne, ki világra bábáskodja őket.

De a hallgatás másképp is lehetetlen. Az irodalom egy percre sem szünetelhet, mondja Szaltikov-Scsedrin, mert az a nemzet halálát jelentené. Tehát az irodalom akkor is beszél — beszélt —, amikor nem mondhat(ott) semmit; arról is beszélt, amiről nem lehetett, de ezzel önmagánál is nehezebb helyzetbe hozta a kritikát.

A kritika például látta, láthatta, hogy olykor egy-egy mű arca azért torzul el, mert a beleszorult kor nem tud kifejeződni: a kerülgetés, a mondanivaló álcázása, bizonyos becsempészett „nem művészi" információk, álruhás jelképek, sejtelmeskedő virágnyelv rontják az írás művészi értékét. Ám a kritikus sem értekezhetett erről nyíltan. Vagy úgy tett, hogy nem veszi észre, mi az esztétikai torzulásnak az oka, s fájó szívvel, de önmagában véve jogosan elverte a szerzőn a port, vagy úgy kezelte tárgyát, mintha azokon a bizonyos kínos pontokon nem is bukkanna elő íróiatlanság, mesterkéltség, homály.

Még súlyosabb dilemma elé került a kritikus, ha az ismertetésre, bírálatra váró vers vagy elbeszélés, regény attól vagy főleg csak attól volt értékes, hogy bár madár- vagy virágnyelven, de jól beolvasott a hatalomnak, ki tudott mondani valamit, ami mindenkinek fájt, de nem lehetett nyilvánosan beszélni róla. Ezeket az írásokat a kritikus — nem dicsérhette meg, mert ezzel leleplezte, denunciálta volna nemcsak a szerzőt, hanem a szerkesztőt, vagy éppenséggel a — szemethunyó cenzort! (Tán két évtizede is lehet, amikor egy bemutatásra váró színdarabot egy cikkben dicsértem, útját egyengetendő s idézgettem belőle az ízesebb mondásokat. A cikk megjelenése előtt felhív egy magasrangú illetékes minisztériumi személy s figyelmeztet, hogy ezekből ki kellene hagyogatni. Úgyis benne vannak a darabban! — méltatlankodtam. Jó-jó, felelte, de hát éppen az a célunk, hogy a darabot játszhassák. Nem?)

Egyik sürgős dolga az lenne most az irodalomtörténetnek és bírálatnak is, hogy visszatérjen ítéleteire, melyeket annak idején nem indokolhatott meg, vagy elhallgatásaira, melyekhez a szerzők érdekében is folyamodott; (persze, azért a saját magáéban is!). Sok írást kellene más színben feltüntetni, vagy kimondani róluk elhallgatott ítéleteket, jókat is, rosszakat is. Például, ami csak a legutóbbi saját elhallgatásaimat illeti: többször is nekiültem, de nem írtam Ferenczes István verseiről; mert ami jogos része lett volna a bírálatnak (például a túlhajtott szójátékok modoros kultusza), az olvasmi biztosan megjelenik; az viszont, hogy mi minden fejeződik ki egyes megrázó verseiben, hogy milyen mélyről hozza fel kisebbségi létünk sorstragédiáit, mint például abban a bizonyos *utolsó magyar óráról* szólóban, annak méltatására, elemző kifejtésére, arányos elismerésére sajtónkban úgysem kerülhetett volna sor, s maradt volna Ferenczes a hideg, formai kritikával.

Hosszú hónapokon át hitegettem egy szerkesztőt azzal, hogy írok majd neki egy cikket, ilyen címmel: *Irodalmunk valóságtudata Bogdán László művei alapján.* De nem írhattam meg, mert arra a felismerésre jutottam, hogy Bogdán László minden habos szirporkázása és frivoloskodó csevelyei ellenére olyan kritikusan látja „valóságunkat", és főleg olyan ellenszenvet árul el „ideológiánk és valóságunk" viszonyáról, hogy annak kifejtése a legsúlyosabb fúrásnak számított volna még akkor is, ha — mint ahogy ebben előre is biztos lehettem — az elemzés meg sem jelenne.

S itt van most is az asztalomon Kozma Mária új regénye, a *Lidérczöld csapda*, heteken át forgattam az őszön s latolgattam: mint lehetne szelíden elmondani, hogy ez az oly kitűnően induló írás a 66. oldaltól kezdve miért válik egyszerre bizonytalanná, majd fáradttá és nyerssé, éppen azokon a pontokon, ahol a szerző témájának komolyabb, magvasabb, kritikusabb mozzanataihoz érkezik el? Milyen jól láthatóan lép működésbe e pontokon a fáradtságot és elbizonytalanodást kiváltó *belső* cenzúra és az elnagyolást, elkenést okozó *külső;* a szerkesztői-kiadói szempont. Itt elkerülhetetlenül vissza kell térnem előző regényére, arra a bizonyos *Kájoni Kövesre*... amelyről a tavaly írtam, de főleg csak az írói gyengeségeiről... viszont nem fejtettem ki, hogy e gyengeségek részben az álcázás, a *camouflage* műveletéből származnak. Az a regény, többek között, *a szülővárosról* szól, amelyet külső és belső *áttelepítésnek* vetnek alá; ahol sterilizálják a tárgyi valóságot és a tudatot, hogy kimossák, kifertőtlenítsék belőle a múlt nyomait, ahol egy rejtélyes fantom-házaspár uralkodik, ahol a titkosszolgálat egybefonódik az emberek intim életével csakúgy, mint az ellenzéki mozgalmakkal; ahol a nemzet-közösségi lét kegytárgyaihoz való ragaszkodás akkor is tiszteletreméltó, ha eszelős-zavaros, érdemben meg sem értve, mi megy végbe — ám mindezt csak valami kedélyeskedő és bájolgó idillizáló-szerelmes és kalandos-adomázó majonézzel lehetett beadni, s ennek következtében a regény esztétikai értékei és logikai menete ugyan helyenként megerőtlenedtek, viszont mégiscsak az (akkori) „mai valóság" legkínosabb kérdéseiről mert szólani; ha áttételesen is, de átlátszóan is. Ezt én is csak most mondhatom ki, de most viszont ki *kell* mondani.

Ugyanez a helyzet a *Lidérczöld csapdával* is: egy eltűnt férfiről és egy eltűnt könyvről szól; az eltűnt könyv kultúra-válság jelképiségéről, egy Borges-i fantasztikus könyvtárról és egy hoffmanni fantasztikus könyvtárosról, egy *„mai hazai"* kisvárosi viszonyok között, bovárynéssággal kacérkodó, elvágyódó, romantikaszomjban égő fiatal nőről, mindarról, ami általánosítható és elvonatkoztatható, a szerző még játékos biztonsággal ír, de az eltűnt férfiről — mert, ugye, hogy s miként tűnhet el nálunk egy fiatal mérnök, aki odakint a terepen fontos titkok birtokába jut, s mi mindent beszélhetnek erről az emberek, erről jobb hallgatni, s hogy milyen része van ebben kapzsi, lelketlen vadőrök maffiájának, s miért olyan kényes ez, mert, ugye, kikre támaszkodnak az utóbbiak, mert kik azok, akik ma vadászni szoktak, elvtársak? S milyen nyomasztó szorongás veszi körül e témákat — s a regényhősnő és szerzője rajongásáról saját népe folklórja és etnológiája iránt —, mert micsoda misztikizmusra és nemzeti elszigetelődésre adna ugyebár alkalmat az ilyesmi — szóval, ahol nem lehet felülemelkedni a téma „zenei általánosíthatóságába" —, ott megtorpan és téblábolni kezd a szerző; ami írói gyengesége azonban, az éppen emberi tisztességét és (legalábbis) *érdeklődése* bátorságát dicséri...

Kritikák újraírásánál — jut most eszembe — nem volna mégis sürgősebb regények újraírása, vagy eredeti formában való újrakiadása? Legalábbis egyik-másiknak? Mert amiről hallgatni kellett, arról most beszélni kell.

BAJOR ANDOR

KÍGYÓBŐR

1.

Kígyó vagyok én féreg
Gyűlölet földjein élek
Ha szólok a szavam gyalázat
Bot a felelet magyarázat
Fejemen hordom az átkom
A mennyet pokolra váltom
Csak a valót mondom valónak
Az ámítást hiábavalónak
Míg zöldell a valóság bokra
Nem nézek a délibábokra
Bölcsen és hidegen mérem
Álmaitokhoz a mérgem
Mi üres így tűnik üresnek
Kígyózó utamra lesnek
De hallgat a semmi alattam
Nem súgja be merre haladtam
Megkövesült az igazság
Hogy az élőt holtra vitassák
Kövezzetek mint a veszettek
Kiket mindig félrevezettek

Mert én már messzire járok
Túl völgyeken és hegyeken
Kilopom szemetekből az álmot
Kígyóbőrömet levetem

2.

A tudás fája ma erdő
De gyilkos gyümölcsöket termő
Ha a titkok zárja kinyílott
Szabaddá lesz ami tiltott
Mikor ömlik a vér ti őrültök
Éltek mert boldogan öltök
Öltök és ölve raboltok
Kinél a fegyver van az a boldog
Boldogok az éjbe vakultak
Ők lettek tudói az útnak
Boldogok a lét dadogói
Az ő szavuk most a valódi
Boldog aki hamis a szívében
Mert távoli tőle a szégyen
És boldogok akik hadakoznak
Mert a legyőzöttek a rosszak
Boldog aki bárkinek áldoz
Mert hű lesz újabb urához
És boldog aki nem lát nem is érez
Mert a Sátán birodalma övé lesz

De én már messzire járok
Túl völgyeken és hegyeken
Kilopom szemetekből az álmot
Kígyóbőrömet levetem

3.

Őseimen is átok
Sírjuk szétdúlva tátong
Kígyó volt minden elődöm
Sziszegve kúsztak a földön
Népemen Istenünk átka
Hogy fusson szét a világba
Felejtve engem a férget
Könny helyett ontani mérget
Mire a nyomuk is eltűnt
Rámhagyják sziszegő nyelvük
Szörnyű szívemhez kötvén
Úgyis enyém ha kiköpném
Megfutnék közben is vásom
Halála az én pusztulásom
Mit tegyek úgyis utálják
Hogy öljék utamat állják
Tán azt is fejemre szórnák
Loptam e hüllői formát
És közben reszket a térdük
Sziszegni sem érdemes értük

Mert én már messzire járok
Túl völgyeken és hegyeken
Kilopom szemetekből az álmot
Kígyóbőrömet levetem

4.

Féreg vagyok én hitvány
Létem lázadás botrány
Édeni kertetek hol van
Kúszhattok velem a porban
Hol van a szelíd oroszlán
Bömbölve menekült hozzám
Miféle terveket szőttök
Elsárgul árva mezőtök
Már a visszhang is hallgat
A vizek sorra kihalnak
Mit fortyog folyton a lombik
A szikla magától omlik
Győzelmüket hirdetni kezdték
Hernyótalpon a rögeszmék
Szónoklatban és versben
Folyik a hazugságverseny
Nem hisztek Istent se lelket
De a Senkinek letérdepeltek
S mikor szájába kerül a kantár
Mindenki nyerítve rohangál

De én már messzire járok
Túl völgyeken és hegyeken
Kilopom szemetekből az álmot
Kígyóbőrömet levetem

5

Ott hol a láthatár kékül
Tudom én meglesnek végül
Rámtörnek okosan okkal
Bunkóval kővel és bottal
Bunkóval bottal és kővel
Bátran bősz közös erővel
Omlik a törvény kusza tára
Hogy a csontot zúzza puhára
Sziklát is gördítenek végül
Halmom a bosszúból épül
Bosszúnak műve haragnak
Melyek közöttetek maradnak
Ki ott jár utólag mondja
Íme a kígyónak dombja
Hol látni ekkora tébolyt
Fölrakta s lopva belébújt
Előjönni nem érez kedvet
Biztos a mélyére gebbedt
Véssétek akkor a kőre
Itt nyugszik végül a bőre

Mert én már messzire járok
Túl völgyeken és hegyeken
Kilopom szemetekből az álmot
Kígyóbőrömet levetem

(Az Utunknak adtam
1988 decemberében)

FARKAS ÁRPÁD

ÚJÉVI KÉPESLAPOK

Gyermekének

A hó, a hó, a hó, a hó!
Sürgönydrótokon
elhaló,
szikrázik tűhegy ágakon
az öröm és a fájdalom,
akárha minden pille dolga
békesség ringatása volna,
már szállingózik ében-éjben
szeretet lábnyoma fehéren;
hívtuk bizony, s hittünk neki:
szívünk kicsit megrengeti,
ha aláhull az égi pályán,
s nem maradunk hótlan-árván,
mert az égben dáridó van,
s minden pehelyben rádió van,
sugározza a híreket:
— — — — — — — — — — — —
(a betyár kölykök mindenit,
ismét szétbombázták hógolyóikkal
antennánkat!)

Tajték

(Tőkés Lászlónak)

E fenyőt fejszék hajszolták
a hegyre; szuszogva kaptatott
föl, föl a dombra, míg harsogtak
nyomában balták éveken át.
Csúcsra ért csaknem; a fehérség,
mit ágain látsz, nem hóprém —:
tajték az, tarajló hab!

Esti lázak

és eljönnek érted az estéli lázak,
bőrödön jégcsap-tűk zenélnek,
Chagall muzsikja az erkélyen
muzsikálgat,
mindnek, mi lábnyoma marad
az estben: ének, csak ének.
Ének a hómezők felett,
hol farkascsorda vágtat,
s nyúlnyomnak, őznyomnak
hamva sincs sehol,
bekerítik a magányos
vadkörtefákat,
szőrcsomójuk a kérgeken
tovább dalol,
farkasszőr-húr a vadfák kérgén,
erdőkaréjokig a szélben tovazeng,
remegve béget, hallván, a bárány
a könyvbölcsőben, itt bent.

S már hangok, színek, pünkösdi rózsák
foltjai künt a havon,
ti hószaharában fuldokló
bazsarózsáim, hallgatagon
se féljetek, lám, a csorda,
a vad, már messzire jár,
vizeletét issza szemem sarkából
a szomjú halál.

Eljönnek érted az estéli lázak,
dérrózsák áznak a havon.
Chagall-zengette karácsonyi zenékkel
ivódsz a fénybe fiatalon.

Egy diólevél

(Csoóri Sándornak)

Csupán egy árva diólevelet küldhetek néked
a kifosztott széllel; termett az ablakom alatt.
Sárgul, de őrzi még kesernyés-édes illatát
a nyárnak; fölitta sorsunk,
a világot-látni kitett csecsemők
ablak-maszatos integetését.
Könnycseppet ne keress rajta, forgasd:
fölhólyagzott kissé az aszályos nyárban,
míg jártak alája kósza, tátongó jászol elől
elkötött, kis paripák torzsát legelészni,
s nyaldosni nyitott ablakomon át
lázgyöngyös halántékomat.
Hegy- és vízrajzát nézzed: ugye, gyűrött
képét mutatja ez a mi kancás patkóvas-szívünk,
s a híres hegykaréj ívét se keresd:
ablakom alatt éjente állongó férfi
bakancsvasa csak.
Vadul daloljuk által néha az éjt,
zsoltárt dúdolok én;
jő tőle sírós, magányos
szerenád; rádobnám kabátom: ne fázzék!; ellik-e
fiút, mondd, ily hímszerelem?
Csupán egy árva diólevelet küldhetek néked,
írva vagyon rá sok s más. Morzsolván olvasd.
Tengerre vágyott; s óceán mossa már partjaidat.

Integető

A tea gőzén át
ideködlenek
a távoli hegyek
hónaljából a drága emberek,
s hegyeken túli tengerek
mögött megannyi kedves arc
lükteti szívdobbanásai szelíd
morzé jeleit:
nem vagy magad, ne félj,
testvérgond összeköt,
míg fölszakad a köd.

Sepsiszentgyörgy, 1989. december 21.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

KÜLHONI KÖLTŐK

Külhoni költők — s mind magyarok;
kit otthagytak és ki odament;
e sok jeles élő vagy halott
egy furcsa Európát jelent.

Az is mutatja, mi nincs rendben,
hogy Stockholm és Szereda között,
mint nemzetközi menetrendben
vers-Vereckénk mennyit költözött.

Versben-Verecke, érkezésünk
óta vagyunk mi már gazdagok;
egy anyanyelvhez mennyi népünk
és mennyi országunk adatott.

SIGMOND ISTVÁN

Volt... van...

(Naplórészlet 1988-ból)

— Írjál!
— Nem tudok.
— Röviden is megírhatod.
— Röviden sem tudok.
— Csak annyit írjál, hogy te is...
— Nem tudok.
— Akkor írjál akármit. Mi majd hozzáírunk néhány idézetet és kész. Ennyi az egész. Nyugodtan aláírhatod.
— Nem tudok.
— Muszáj! érted, mi az, hogy muszáj?
— Értem.
— Itt vagy, nézd, a névsorban. Látod?
— Látom.
— Itt vagytok mind.
— Tényleg. Itt vagyunk mind.
— Ők már mind megírták.
— ?
— Nem hiszed? Ha egyszer azt mondom, hogy kivétel nélkül mind megírták, akkor megírták. Érted?... Holnap reggelig még várunk. Nyolcig.
— Igen.

*

— Behoztad?
— Nem.
— Most gépelik?
— Nem gépelik.
— Tréfálsz?
— Nem írtam meg.
— Akkor ülj le és írjad. Diktálom.
— Nekem? Maga? Diktál? Mit akar diktálni?
— Írjad: „Határtalan örömmel...“
— Így nem lehet kezdeni egy novellát.
— Ez nem novella. Most nem kell novella. Most nyilatkozat kell.
— Én csak novellát tudok írni. Néha.
— Nem tudsz. Ennek vége.
— Néha tudok. Azt mondják.
— Írjad: „Határtalan örömmel...“
— Nem tudok.
— Hallom, volt egy köteted a kiadói tervben.
— Van. Nem volt.
— Volt. Én jobban tudom. De ha megírod ezt, akkor van. Érted?
— Akkor volt.

Te megírtad? Nem. S te? Én sem.
Hát te? Én??? És te? Nem. S Ő?
Ő sem. S ők? S ti? És mi? És én?
Nem. Nem. És nem.

Szavak

Erőszak nélkül! Erőszak nélkül! Persze. Majd a törvény. Minden rendben lesz. Minden. De akkor miért rohanunk? Hogyhogy miért? Nem látta, uram? Ott fordult be, azon a sarkon. Rohanunk. Hol van? Maga látta? Láttam. Százezer karja van, százezer feje, százezer patája, százezer pecsétje. Most már elfogjuk. Biztosan elfogjuk. Szemből is jönnek. Jobbról is, balról is, alulról is, felülről is. Igen. Ott van középen. Szorul körülötte a hurok. Erőszak nélkül! Emberek, erőszak nélkül! Erőszak nélkül, persze, de ezt, ezt az egyetlenegyet, ezt a százezer karút, csak ezt engedjétek, hogy körbefogjuk, hogy megfogjuk, hogy leteperjük, hogy... Hol van? Atyaúristen, hol van? Hiszen itt volt. Körbefogtuk, nem szabadulhatott. És most egymást fogjuk. Egymást rázzuk. Aztán csak nézzük egymást. Csendben. Te is? Benned is? Tele vagytok? Ti is tele vagytok? Szavakkal. Igen. Belénkfojtott, belénktemetett szavakkal. Tele vagyunk temetőkkel, kriptákkal: novella sírok, regény kripták, dráma és vers kopjafák, lefejezett esszék... szavak, bölcsőkben kivégzett szavak. Őket már senki sem adja vissza nekünk, nektek.

Írjon napfényes novellát

(Naplórészlet, 1989 június)

— Magával annyi baj van, annyi baj. Hallom, hogy a Szerelemesőben rács mögé zárt magyarok jajveszékelnek a világba, s elkábultan a félelemtől lassan-lassan mind beleőrülnek a mindennapokba. S a novellái? Mit akar maga ezekkel a novellákkal? Az a bohóc például, aki nappal is látja a csillagokat az égen, mit akar jelképezni? Hogy a sokoldalúan fejlett új ember, aki a lehetetlent is képes megostromolni, kizárólag csak egy bohóc lehet? Mi ez, ha nem lázítás? Ezt persze kiemeltük a lapból, éberségünk nem mondott csődöt. De a többi, egy egész kötetre való, azoknak a nagy része nyomdafestéket látott, és most kötetben akarja kiadni őket? Itt van például két hulla, akik tangózva haladnak a Hadész felé, s még itt is sanyargatják egymást az emberből kiölt humanitás jegyében. Magánál még a halottak között is dúl a széthúzás. De ha csak ennyi volna. Maga az élőket sem kíméli. Két féllábú hadirokkantat versenyfutásra ösztökél a céltalan cél felé, agyongyötört inasok fizikai nyomorgatásával jelképezi a mindenkori hatalom aberrációit, novelláiban azért pusztulnak el az emberek, mert keresik azt az egyetlenegy szál virágot, amelyik kimerészkedett nőni a letarolt, köves udvaron, és üldözés, egyfolytában mindig mindenki üldöz valakit, néha láthatatlan alakok népesítik be az utcákat, mindjobban közeledő léptek őrjítik meg a menekülőket, tébolyult öregasszony keresi a pusztulásra ítélt nevetést, és küzdelem a megmaradásért, mindenhol küzdelem eszeveszett határhelyzetek abszurditásában, szoborba merevedett prostituáltakat imád az elbutított tömeg, vagy másutt ugyanez a tömeg elállatiasodik egy falásnyi fény felé való rohanásban. Mit akar maga mondani mindezekkel? S kik ezek a szektások, akik a világvége bekövetkeztét próbálják kiprovokálni, családok életének megrontói, a lelkekben fészket rakó szenny hordozói. És mindenhol öregek, agyongyötört, megrokkant, tévelygő öregek, akiket kivetett magából a világ, és erőszak, és agytompító, félelmetes hatalmi apparátus, és bűn, és bűnhődés el nem követett bűnökért. Hol van ez a szörnyű világ? Semmi új ember, semmi „mindenkitől a képességei szerint és mindenkinek az igényei szerint“, csak a vég, csak az ocsmányság, lelki siralomház, pusztulás. Ezek egytől-egyig félresikerült iszonyatok. Írjon napfényes novellákat. Sugározzák a hitet ragyogó jelenünkben, ragyogó jövőnkben, ragyogó mindennapjainkban. Ha ezt nem tudja vagy nem akarja csinálni, akkor jónapot.

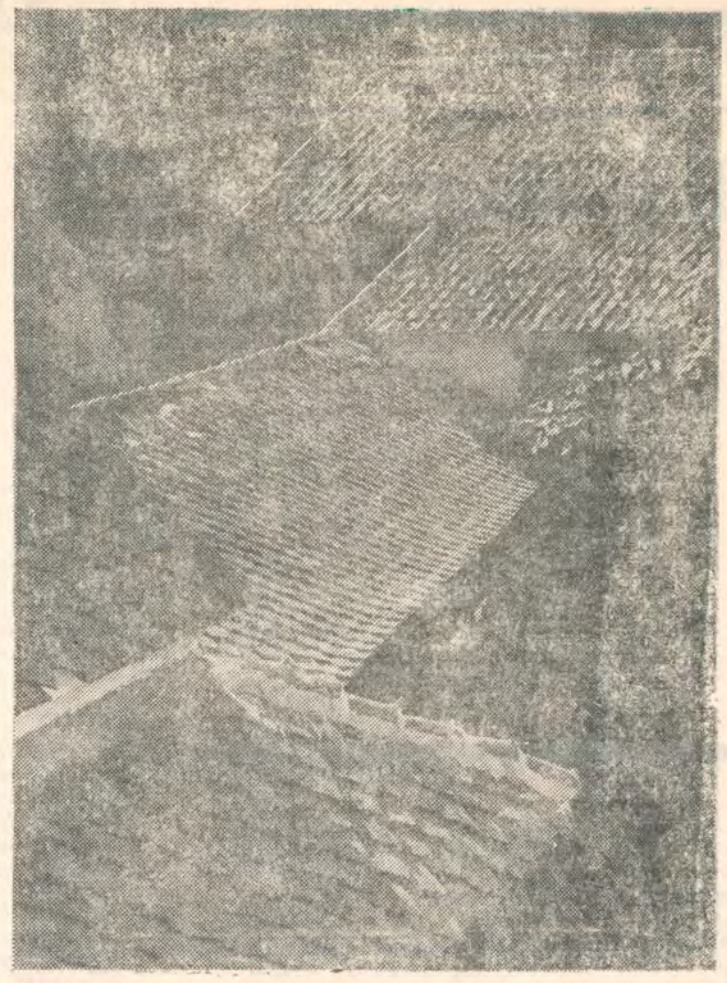

Háztetők — Szabó Tamás felvétele

MOLNOS LAJOS

TÉLI LEVÉL-PILINKÉK F. KATALINNAK

1.

Mintha minden újra megtörténne vélünk,
jó Katám: rég elrúgattak a darvak, vadlibák,
és újra itt egy tél (melyik vajon a sok közül,
mely volt avagy még itt-lenni akar?!); sehol
levélnyi zöld, kopárság lep el mindent, hűs hó
takar. Elült rég bennem is rigófütty, derűs ősz,
s a tél már nem remél — Hiába vártalak, jó Katalin,
te egyre nem jövél! De én csak várlak mégis,
várok, várok!, ámítván a bennem komorló telet;
várok, várok — de várok!, mi mást is tehetnék
egyebet? —
Hihetném, jó Katalin, hogy azt hiszed: a várakozás
(a kivárás konok művészete?) mindenek túlélésére
a legjobb, ha nem éppen az egyetlen esély:
a reményberekedtek, a hűség sebzettjeinek
önfeledt, boldog kálváriája; valami jó, kegyesen
megváltó kereszt, holott! —
Érzem, jó Katalin, megvénült, ráncos lett bennem
a remény, mint fogyó sírok fölé görnyedő időtlen
asszonyok kietlen, kopár arcán a bőr...

2.

Tétlenkedő rossz semmik fészke lett szívem,
infantilis kis örömök zughelye.
Nézem az arcom — néz engem,
és másra gondol. (Vajon, kire?!...)
De nem lázongok én már emiatt sem,
mondhatnám, szinte boldog vagyok így semmilyenül —
Megszoktam: elmúlt, minden elment sehová;
habár még mind itt-lenni, itt-élni látszik:
a hűség életfogytiglanra ítéltjeként
már csak álmodja, továbbhazudja önmagát —
(Miért s hogy van ez így?! — erre felelj,
okos Kató!)

3.

Minden, mi bennem él, zajong, lapul, sunyin remél,
kérdésként teszi fel önmagát —
És nincs rá felelet, jó Katalin;
Csak a lélek, a koponya félelmes csendje,
de csak a csend félelme, Katalin! —

4.

Magányos szán a téli éjben;
ezüst párában úsznak a lovak —
Felrikolt, s vígan füttyöget valahol
egy tolató vonat...
Az életünktől megvéd a gondos, jó halál.
De ki/mi véd meg a haláltól,
hogyha nem-élve létezünk?! —
Figyelem mosolyogva: miként játszanak
öntelt kis kételyek velem;
Helyekre, időkre emlékezem, ahol,
s amelyekben élni szerettem volna én;
Olykor magamra riadok: esdekel arcom
az álarcok között; aztán legyintek, és hagyom,
emlékezzenek hű álmaim tovább –

5.

Most, hogy elnézem magunkat, jó Katalin,
úgy tűnik, nem is vagyunk itt mi soha:
a hit játszik önzőn velünk,
s csak mi vagyunk hiszékeny-ostobák.
Mondd, te hiszed, okos Katám, hogy aki hinni akar
hitében, az végül is elhiszi: akaratunkon
múlik csupán, hogy boldogok legyünk?! —

6.

Most tél van, hó van, s rossz hideg,
Fázik a csont, a szív, zúzmarás az ideg,
s a szép tavasz oly messze már! —

Emlékezik az életem.
A Holnapra emlékezik: hinni akar!
Hagyom.
(Mi mást is tehetnék, jó Katalin?!...)

Kolozsvár, 1989. december 1.

K. JAKAB ANTAL

Hős köröztetik

Molnár H. Lajos *És akkor átmentem a tűzön* című 1978-ban kiadott könyve, melyet még kettő követett idehaza, mielőtt a szerző az elhallgatás helyett a kitelepülést választotta, a korabeli lehetőségekhez mérten hű képet adott a munkásság mindennapjairól, a Ceauşescu-féle intézményesített népbutitásról, a népre mind erőszakosabb eszközökkel — de ma már tudjuk: csak idólegesen — rákényszerített, szabad emberhez méltatlan gondolkodás- és beszédmódról. A kötetről nem sokkal megjelenése után irott alábbi kritika akkor nem láthatott nyomdafestéket. Azért adjuk közre most, hogy jelezzük: irodalombirálatunkban is volt készség az elemi igazságok kimondására. Érvényes értékítéletekhez érvényes tényítéletek is kellenek.

Nem, nem ő néz ránk ily szúrós szemmel a cikkhez mellékelt fényképről. Ez itt Molnár H. Lajos újságíró, volt üzemi pszichológus és önkéntes detektiv, aki az ügyet hosszú évek munkájával felgöngyölitette, és a nyomozati iratokból interjú-, azaz „beszélgetés"-kötetet állitott össze *És akkor átmentem a tűzön* cimmel, aztán — föltehetően ugyancsak önként — jelentkezett a hatóságoknál, hogy átvegye könyvéért az 1978-as KISZ-díjat (hír szerint egy kézszorítást). Íme az előzetes tényleirás Molnár H. nyomán:

Helyszín: A resicai acélmü. *Időpont:* A hetvenes évek. *Cselekmény:* A főjavitás s a tessék-lássék bejáratás után sebtében üzembe helyezett 21-es daru a villamos vezérlő szerkezet meghibásodása miatt leállt, mielőtt a frissen csapolt acéllal színültig töltött üstöt az öntőhid magasságába emelhette volna. Az egyvégtében csak mintegy 10—15 percig tűrőképes üstfal félóra múltán kilyukadt, s a kilövellő, fröccsögő acélsugár tüzet okozott. Ekkor az általános zűrzavar, fejvesztett menekülés és téblábolás közepette néhány jelenlévő szakember fölkapaszkodott a kigyulladt darura, egyikük a lángokon át behatolt a műszerfülkébe, és számolva a bennrekedés, szénné égés vagy levegőbe röpülés veszélyével, benyomta a kézi kapcsolót, majd az újra működésbe helyezett daruval az öntőtölcsérhez vezette az üstöt. Igy emberélet többbrendbéli kockáztatása árán megmentette az elpocsékolódástól a 120-ból megmaradt 90 tonna acélt, a leégéstől a darut, az állványokat, sineket, szerelvényeket s a huzamos termeléskieséstől az egész részleget. Az acélt kiöntötték, a tüzet eloltották, az esetet valamennyi üzemi szerv és szervezet ülésein megvitatták („feldolgozták"), a tettes szóbeli dicséretben részesült. Kiléte azóta ismeretlen vagy legalábbis bizonytalan.

A nyomozó riporter eredetileg csupán ezt az embert akarta megkeresni. Menet közben persze kiderül, hogy hőstettet semmivel sem könnyebb földeriteni, mint bűntényt, hiszen: 1. a meghallgatottak memóriája természettől fogva pontatlan, de még 2. az éles emlékképeket is óhatatlanul tompítja, kuszálja, torzitja körülmény, elfogultság és érdek, lévén annyi külső-belső nézőpont és értékrend, ahány megfigyelés, ahány részvevő, szemtanú vagy második-harmadkézből értesült, jóllehet 3. abban valamennyien egyetértenek — s ez már az önmagát rostálással tehermentesitő emlékezés önigazolása —, öntők, üstelőkészitők, darukezelők, karbantartók, betanitott munkások, csoportvezetők, mesterek és mérnökök egybehangzóan állitják, hogy a szóban forgó tett korántsem világrengető esemény itt, ahol nem számit balesetnek a megperzselődés, ha a sérült saját lábán távozik, ahol nem tűnik vakmerőségnek 90—100° hőmérsékletű odukba bújni, ha másodmagával teszi az ember, ahol nem ok a munkahelyváltoztatásra néhány elveszett ujj, és nem kevesellendő pár elismerő szó meg 150 lejnyi soronkívüli pénzjutalom milliós értékek megmentése és a mentő főbenjáró áldozatkészsége fejében, mert a mindennapi életveszély éppúgy megadatik, mint a mindennapi kenyér, és ha megdobnak acéllal, dobjanak meg kenyérrel is.

A nyomozást tehát ki kell terjeszteni. Molnár eleinte módszeresen kutakodik, nyomról nyomra, hirforrástól hirforrásig halad, akár Ádám Zsigmond (jelenleg nyugállományú) rendőr alezredes. Később mintha lanyhulna, sőt kialudna érdeklődése a magára rótt feladat iránt, felhagy a szálak célirányos végigkövetésével, a fontolgatással, a rutinműveletekkel, látszólag mellékvágányra téved, rögtönöz, alkalmi felvilágositásokra bízza magát, akár Maigret. Rájött (akár Maigret), hogy az igazi rejtély: miként és miért válhat és válik szükségképp rejtélyessé a nyilvánvaló, ha nyilvánossá akarjuk tenni? S mire ezt is kibogozza, végére járt — mintegy mellékesen, akár Maigret — a másik talánynak is, elérte eredeti, de kezdetben előtte sem egészen világos célját: megértette, amit tudott.

Minthogy Molnár kizárólag tanúvallomásokra hagyatkozhat vizsgálódásai során, módszere hermeneutikai: részt vesz a tanúságtevők nyelvjátékaiban, szövegeket szembesit egymással, önmagukkal meg egyéb, itt megszövegezetlen szövegekkel.

ALANYOK

„Tegyük föl, hogy valamely zárt és teljes jelrendszer ugyanazon jelek ugyancsak zárt és teljes alrendszereiből épül föl, akként, hogy az egész egyöntetűségét csakis a külső (tárgyi-jelentéstani) vonatkozás biztositja, a részekét pedig ezen kivül a belső (alanyi-nyelvtani) is. Ha az alrendszerek egymással fölcserélhetetlen (szintagmatikusan összefüzött) jeleit rendre összevetjük a többi alrendszer hasonló helyértékű (velük paradigmatikusan összefüggő) jeleivel, akkor az igy rendezett jelsorok megfelelő párelemei között okvetlenül találunk olyanokat, amelyek jelentéstanilag ellentétesek, kizárják egymást (nem lehetnek egyszerre találóak/igazak, de lehetnek egyszerre oda nem illőek/hamisak); a paradigma tengely merőleges a szintagma tengelyre; metafora és metonimia egybeesik a két tengely metszéspontjában —a hallgatásban."

(Semiologische-semantische Untersuchungen)

Ki nyomta be a kézi kapcsolót?

Az első tájékoztatás egy magát megnevezni nem óhajtó acélöntőtől származik: *„Egy olyan húsz-huszonegy éves kölyök. Popnak hivják... (...) Lehet, hogy Predának, de egyáltalán nem vagyok ebben biztos Preda... De nem, mégis inkább Pop."* Pontosabb felvilágositásért Catrinel műhelyfőnökhöz utasittatik az újságíró, bár Catrinel az öntő szerint nem volt jelen, mert az eset az éjszakai váltás idején történt. Catrinel mérnök azonban szemtanúnak vallja magát, már csak azért is, mert szerinte az eset délelőtt történt, márpedig ő (Catrinel) csak délelőtti műszakban dolgozik, tehát egyébként nem láthatta volna, hogy: *„A kabinban Haev Borisz csoportvezető és Necula St..., ő... Gheorghe mászott fel. Nistorică főmester is felmászott és természetesen az egész villanyszerelő csoport, de ők ketten cselekedtek. (...) Haev és Necula. (...) Haev Borisz csoportvezető nemsokára nyugdijba megy, körülbelül ötvenéves. Necula pedig harmincöt év körüli."* Más változatok: Egy csoportvezető: *„Akkor nem voltam itt, de mesélték. Visan mérnök mentette meg az acélt. (...) Vagy Catrin mérnök. Ők ketten felelnek a villanyszerelőkért, s kettejük közül az egyik lépett akkor közbe."* Egy mester: *„Addig nem találták meg a hibát, amiq föl nem ment Dijmărescu mérnök elvtárs, és ő aztán egyből kijavitotta."* Egy főmester: *„Nem láttam, de értesültem az esetről. Dijmărescu mérnök elvtárs volt, az acélmű főnöke".* Egy almérnök: *„Azt én is láttam. (...) Dijmărescu mérnök elvtárs és Nistorică mester elvtárs közbeléptek... Felmászott a kabinba, és kézzel benyomta a kapcsolót. (...) Dijmărescu mérnök elvtárs, az acélmű főnöke..."*

Necula mesteriskolát végzett csoportvezető, a később kézre került hős, önzetlenségében és nagylelkűségében valamennyi megszólaltatott szaktársa fejéről elháritja majd a rosszhiszeműség gyanúját azzal, hogy felidézi a megfigyelés tárgyi nehézségeit: a zűrzavart, a rossz látási-hallási viszonyokat, a véletlenek megtévesztő összejátszását stb. Mégis feltűnő, hogy a nyilatkozatokból csaknem egyértelműen következtethetünk a nyilatkozók helyére a vállalati rangsorban: minél magasabb bérosztályba tartozik a meghallgatott, annál magasabb polcra helyezi saját változatának hősét, de a „fölértékelés" már jóval azelőtt eléri felső szintjét, semhogy maguk a fölértékelők akárcsak megközelitenék — a létra bizonyos fokától fölfelé (bár a nyakmerevedés másmás fokán) minden szem a főnökön csügg már.

Necula kollégái nem láthatják egy és ugyanazt, még ha ugyanazt nézik is, és ennek okát nemcsak a láng- és füstfüggöny. Sőt, éppen nem az, ha hihetünk a szakszervezeti bizottság elnökének: *„A munkakörülmények jók, véleményem szerint a legoptimálisabb körülmények között lehet önteni, anélkül, hogy egy szikra is megégetné az embert. (...) Ahhoz viszonyitva, hogy milyen volt '44 előtt, amikor többnyire kézzel végeztük a munkát; most gépesitett, elektronikus szinte az összes munkálat... és automatizált. (...) évről évre könnyebb lesz a munka..."* Ezzel szemben a csoportvezető igy vélekedik: *„Ez az acélöntöde..., ahogy ezt megépitették... Nincs hely, nem lehet automatizálni, gépesiteni, megkönnyiteni a munkát. Többnyire kézzel dolgozunk, mert nincs elég tér. A termelés nőtt, a kemencék teljesitményét növelték, de a csarnok nagyon szűk. Ezt évi kétszázezer tonna acél öntésére szabták. Most ugyanakkora helyen évente egymillió tonnánál többet öntünk."* Vesd összse még a fiatal acélöntő szavaival: *„A létszam csökken, és az emberek egyre nehezebben dolgoznak. (...) Szeretnék, hogy tizenöt öntést kibirjon egy üst, tehát hogy a téglának nagy ellenállóképessége legyen, de ugyanakkor növekszik a kilyukadas veszélye. Tudja, a takarékosság, a »gyerünk, nyomás, menjen a dolog«... (...) Még lenne egy dolog: miért veszélyesek most az üstök? Valószinű, hogy a tüzelőanyaggal való takarékoskodás miatt eléggé hideg a csapolás, és az öntés után kéreg marad az üstben, megkeményedett acélkéreg. Ahhoz, hogy egy újabb öntéshez készitsék elő az üstöt, ki kell húzni ezt a kérget. Ha kihúzzák a kérget, gyengül a tégla, csökken az üst téglabélésének keménysége. És akkor ahelyett, hogy öntenének vele tiz-tizenkétszer, csak kilencszer lehet vagy nyolcszor, és akkor már javitani kell. Vagyis kellene... Ezért kerülünk mi veszélybe. Azt mondják. Tirgoviștén talán..., de Németországban egészen biztos, hogy az üst kinyitását valami hidraulikus szerkezettel oldották meg. És nincs veszély, mert az távirányitással működik, nem kell bemászni az üst alá. Vagy tiz méter távolságra állnak tőle, és nyomogatják a gombot. Igy már igen!... És az a szerkezet elbir vagy hatvan öntést, mig mi minden öntés után új becsukódugót kell hogy tegyünk. Tehát újabb huszonkét téglát kell elhasználnunk, néhány Angliából importált kupakot és igy tovább... Azt hiszem, nekünk ez többe kerül, mint az a hidraulikus dolog."*

Vezető és beosztott nézetkülönbségeit átfedik és elmélyitik az eltérések idös és fiatal, falusi és városi (ingázó és helybeli), szakmunkás és betanitott munkás szemléletmódja között. Közös gond a munkaerővándorlás, a szakképzett utánpótlás apadása. S ezt a fiatalok egyfelől az „öreg szivarok" (különösen a „félparasztok") tanulatlanságára, másfelől az öregek rosszindulatú közömbösségére, szakmai féltékenységére magyarázzák, az idősebbek pedig természetesen a félrenevelt, elkényeztetett, munkakerülő, úrhatnám fiatalokra kenik a dolgot, és ha szóvá teszik is a mentő körülményeket (megszűnt az olvasztár-szak az üzemi iskolában; túl merev törvények szabályozzák az előléptetést és túl lazák a visszaminősitést; a javadalmazás nincs arányban a munka veszélyességével stb.), lépten-nyomon azzal hozakodnak elő, hogy Resicán páratlanul erős a közösségi szellem, itt aztán bárki hónapok alatt megtanulhatja a mesterséget.

Hm. A mérnök szerint a Neculától megmentett acél négyszázezer lejt ér. Az egyik öntő szerint ellenben: *„... egy tonna acél nagyon drága. Hát még százhúsz tonna!"* Megoszlanak a vélemények abban a kérdésben is, hogy miből készül az acél. A főmester: *„Az acélhoz három dolog kell: nyersvas, ócskavas és ásványi — salakképző és nemesitő — anyagok. És még valami: szakember. Ő adja a keverékhez a szaktudást és a szeretetet..."* A főmester egyik tanitványa: *„Vasból."* A főmester másik tanitványa: *„Beletesznek vasat, meszet..."* A tanitványok szakitanak a főmester képviselte hagyományos felfogással, miszerint ember is kell az acélba. A főmester (egyben szakszervezeti elnök) azonban tántoríthatatlan, akár az önellentmondás árán is. Igy árnyalja a maga rajzolta képet a nemzedéki összetartásról, a munkahelyi kiképzésről, a szikramentes munkahelyről, a „legoptimálisabb körülményekről": *„Azt mondhatnánk, hogy az új alkalmazottak alkalmazkodnak. Megszokják a szikrákat, a lángot, a sugárzást és általában az acélöntödei munkát. Azután már nem kell beküldeni, bemászik a tűzbe magától."*

ALANY ÉS ÁLLHATATLANSÁG

„Tegyük föl, hogy valamely zárt és teljes jelrendszer ugyanazon jelek ugyancsak zárt és teljes alrendszereiből épül föl, akként, hogy az egész egyöntetűségét csakis a belső (alanyi-nyelvtani) vonatkozás biztositja, a részekét pedig ezen kivül a külső (tárgyi-jelentéstani) is. Ha az alrendszerek egymással fölcserélhetetlen (szintagmatikusan összefüzött) jeleit rendre összevetjük a többi alrendszer hasonló jelentésértékű, előbbiekkel kölcsönösen helyettesithető és helyettesitendő (velük paradigmatikusan összefüggő) jeleivel, akkor az igy rendezett jelsorok megfelelő párelemei között okvetlenül találunk olyanokat, amelyek jelentéstanilag-logikailag ellentmondóan feltételezik egymást (nem lehetnek egyszerre sem találóak/igazak, sem oda nem illőek/hamisak); a paradigma tengely ráfordul a szintagma tengelyre, mint 12-kor a nagymánus a kismánusra; delet üt a metonimia, nulla órát kakukkol a metafora."

(Sem Sem.)

Kerül-e tehát ember az acélba?

Nemcsak a szakszervezeti elnök tud dialektikusan gondolkodni. Pávălan csoportvezető például nála is tehetségesebb a feledékenységben: *„Soha egyetlen balesetem sem volt. Hogy jó órában mondjam, annyi év alatt egy sem volt... Csak egy, amikor eltörtem a kezem, még kezdő koromban, a régi acélöntödében, ahogy mondani szokás. Ahol még nehéz körülmények között dolgoztunk! Viszont jelen pillanatban... (...) Más bajom nem volt. Hogy néha spriccol és éget..., a forróságot megszoktuk, hogy úgy mondjam: a forróság benne van a vérünkben. (...) Én azt mondom, figyeljek oda minél jobban, és akkor nem lesz semmi bajom. És hiába voltam figyelmes, a darus mégis a fejemhez vágta a láncot... Tényleg, ez egy másik baleset, ami velem történt, de ezen kivül semmi. (...) Komolyabb égésem sem volt, csak egyszer, amikor huszonhét napot feküdtem a kórházban. (...) De ez nem veszélyes. Az a veszélyes, ha folyik kifelé az ember szeme, az a legveszélyesebb. (...) Többen itt vakultak meg, vakon mentek nyugdijba. (...) Egyelőre be vagyunk biztositva a munkavédelmi szabályokkal."* Egy másik öntő részletesen elmeséli, miként égett le bőrének negyvenöt százaléka; majd megnyugtatásunkra hozzáteszi: *„Nem... Természetesen ránk már nem hullanak a szikrák... (...) Mi úgy nevezzük az acélművet: »A tűz fellegvára«. A fiatal mást mond. Ő azt mondja, hogy itt igazi a tűz, de ez nem igaz."* Hallgassuk most a mestert, ő nem fiatal: *„Van rá eset például, hogy bedugul az üst. (...) Vagy előfordul, hogy az üst még akkor kinyilik, amikor a kemencénél az acélt csapolják bele. (...) Ezek gyakori esetek, és az emberek állandóan veszélyben vannak. (...) Nem mondhatnám, hogy ezek az esetek gyakoriak, mondjuk, mindennaposak, viszont... előfordulnak. Például éppen a tegnap! (...) Ez történt tegnap. És akkor ma reggel megint kilyukadt egy üst."*

De ez még a hétköznapi méretek világa — a kétkezi okoskodásé. Catrinel mérnök előadásán megfigyelhetjük, miként hatol egyre mélyebbre és mélyebbre az önellentmondás, miként töri át a mondatnak, szószerkezetnek, szónak a nyelvtani burkát, hogy magvában robbantsa szét a szöveget: *„...gyakorlatilag nem volt mit csináljunk, elméletileg nem jutott eszünkbe semmi. (...) Mivel a hiba megszüntetésének ideje már több mint félórája tartott, kilyukadt az üst. (...) A hiba kiküszöbölésének idején bizonyos tapogatózások folytak, a rejtett hiba keresgélése. (...) Magától értetődik, hogy a hiba kiküszöbölése után a darus optimális körülmények között kezdett dolgozni, annak ellenére, hogy a fogantyúk igen-igen erősen felhevültek, a hőmérsékletük meghaladta a százötven fokot, és elég nehéz körülmények... (...) Dijmărescu mérnök elvtárs gyakorlatilag, jelenlétével bátoritott minket, bizonyos javaslatokat tett, lelkesitett (...) Gyakorlatilag az emberek csak jelek segitségével tudtak egymással értekezni. Tehát mindegyik orditott, utasitásokat osztogatott, de az utasitásoknak nem volt látszata gyakorlatilag, mintha valahogy a lelkükön keresztül értekeztek volna... (...) Gyakorlatilag mindegyikünk beszélt, vitatkozott. Megijedtünk, kiabáltunk... — jelekkel! (...) Természetesen, ilyen körülmények között, ezekben a pillanatokban nyugalommal kerestük a probléma megoldását. Tehát az eseménynél — hogy igy nevezzem — körülbelül száz munkás vett részt. Munkások és vezető káderek..."*

Ritka persze az ilyen, Ionesco legjobb lapjaira emlékeztető hely, viszont előfordul — csak egyszer és még egyszer és még egyszer, nem mindennap, csak tegnap és ma és holnap. Az elbeszélő múlt valóságos múltat játszik, amíg a régi nyomorúságot panaszolja, és valóságos jelent, mihelyt a régi dicsőségen mereng: *„A legnagyobb igazság, hogy nekünk szavunk van a hazai kohászatban, És az egész onnan ered, hogy az üzemben fegyelem van. Ezt mindenki tudta: az üzemben korrekt kell hogy legyen. Itt mindig volt fegyelem."* A töltelékszavak — gyakorlatilag, elméletileg, konkrétan, nemde, legjobb körülmények stb. — csak töltelék-állítmányt tűrnek meg társaságukban, egyébként kipusztítják a mondatból; hárompontos rövid sorozat végez vele: bemásznak, közbelépnek és hozzájárulnak, hogy „minden a legjobb körülmények között..." Az alany önként vonul számüzetésbe *(„egy darab fával fel kellett nyomni a kapcsolót"; „kézi kapcsolással kellett próbálkozni")*, ám ha akadékoskodik, a grammatika zárt osztályán kezelésbe veszik az igei személyragok és személyes névmások, majd a hírlapokból jól ismert dr. Ő meg MI közreműködésével úgy megrezgetik, hogy nevét is elfelejti. A kézi kapcsolás hőstettét magának tulajdonító Dijmărescu fejedelmi-szerénységi többesben kezdi: *„Meg kellene kérdeznie az öntőket, hogyan mentettünk meg nemrég egy üst acélt hárman, Nisctoricával és Neculával."* Aztán beleegyezésnek vélve a hallgatást, sutba dobja az álszemérmességet: *„Én, Igen. Én, én voltam. (...) Menjen, kérdezze meg az öntőket."* Hogy a riporter elárulja: beszélt már az öntőkkel is meg a villanyszerelőkkel is, Dijmărescu továbbra sem engedi ki kezéből a babérkoszorút — könnyed mozdulattal tágítja kétszemélyessé, igy sem látszik szorosnak, mert a koszorútárs láthatatlan: *„Felmentem én, és megmondtam, mit kell csinálni. Bement az az ember, és megcsinálta az én felelősségemre."* Az. Az az ember. Akárki. Senki. Das Mann.

Az alany általánosságba, jelöletlenségbe kényszerül, álnéven, álöltözetben, hamis papirokkal járja a szövegkörnyezet sikátorait; a nyelvi rendszer: nyelvi önkényuralom.

(Befejező rész következik)

EGYED EMESE

VESZEM A TOLLAT

Mint aki pellengérét építi,
saját testére szabja, felmutatja,
hogy el ne vitathassa tőle senki;
mint aki fél,
s tükröt keres, tudni, milyen az arca,
remegő keze ökölbe szorul;
mint aki megváltónak jött a földre:
szeme sem rebben, pedig vére hull —

Mint aki vesztébe rohan és mosolyog!
Veszem a tollat, gyűlnek a sorok,
belőlem lettek s függetlenek tőlem:
kiszolgáltatnak. Esendő vagyok.

Mint kék hullámok, kapnak vállaikra!
Pirulásom szél, nap majd kifakítja,
ringatásuk lesz életritmusom.
Vagy elboritnak, örvénybe kavarnak:
ne féljem arcát földi halálomnak
s éljek — túl szűkre szabott sorsomon.

NOSZTALGIA

Ha pillanatra is, de átváltoztál
valamivé, ami tán havas tájban,
gyermekszobák csendes szuszogásában,
elfeledettnek hitt napokban béke,
derű volt, vagy tünékeny szépség;
s ha ezek akaratlan felidézték
a szép mellé a szégyent, bátorságod
mellé a sárt, a belenyugvás
mellé a minden mindegy felőrlő tudatát,
ne bánd, ne bánd: majd ebből is
felébredsz:
az átváltozás még nem végleges.
A derűt elveszthetted és a gyermek
áttekinthető-jóságos világát —
a visszahivás képessége mégis, mint
örökölt tudásod megmaradt;
emlékeznél, csak fényre — és sötétet
is ébreszt az idéző pillanat.

Bene József: Jövőmondó

MÓZES ATTILA

Szeptember végi csontzúzás

A város akkoriban még oly kicsi volt, hogy tulajdonképpen mindenki a szélén lakott. A legszélén volt a Besei út, mely sehová sem vezetett, hiszen errefelé Bese nevű falunak vagy városnak hírét sem hallották soha. Csak a satnya kukoricások között meghúzódó, egyre gyérülő házak egyikének-másikának falára került feliratos tábla: BESEI ÚT, aztán kiégett, por lepte füves térség következett, traktor szabdalta nyomokkal, szél hordta szeméttel és ócska kacattal, mignem elértél a szögesdrót-kerítésig, mely teljesen fölöslegesen védte azokat a világháborús teherautó-roncsokat, amelyeket így különítettek el a békétől, s amelyekben borzongatóan kellemes játék esett, ha átbújva a kerítésen beültél valamelyik kirámolt szerkentyű kormánya mögé, amelyet napestig tekerhettél a kihalt vidéken, más, hasonló roncsok között megbújva, mintha arra várnál, hogy egy sikeresebb kapcsolás alkalmával elindul ez az egész kietlen táj valamerre, szelídebb vidékek felé. Ám ha tovább akartál jutni, ki kellett kecmeregned a kormánykerék mögül, s tovább taposni az itt már szekérúttá, majd szélesebb ösvénnyé silányodó Besei utat, mely semmilyen Bese felé nem vezetett, csupán addig a dombig, melynek félgömb alakja volt, s amelynek közepéből nyurga, fehér kémény bökött a magasba, feketére kormozott csúcsa fölött olykor remegett a levegő, mintha csak az utószezoni forróságban reszketne, vibrálna a nyárias égbolt egy darabja. Amint egyre fennebb poroszkálsz a keskenyedő ösvényen, lassan kiemelkedik a kopott füves dombhátból a zömök, ugyancsak hófehérre meszelt épület, barnára olajozott, vaspántos tölgyfakapujával, mely mögé senkinek, talán egyetlen emberi szemnek sem adatott bepillantani. Neked sem. Körülötte már a talpad alatt csikorgó, krétafehér porond, amint az évek során egyre terjeszkedik az egyik oldalon a háttérben vadul zöldellő, lombhullató erdő fala, a másikon a város felé, mely a dombgerincről már olyan távolinak tetszik, mintha csak idő fakította képeslapot néznél unottan, előtte időnként elköröz egy-egy eleven, ugyancsak távoli madár, mintha nem is tartoznék ebbe a képbe. A táj kihaltságát növeli az a tompa, élesebb reccsenésektől kísért döngés, mely egészen közelről hallatszik, a zömök, hófehér épület háta mögül. Ott ül a Varas egy favágótuskón, lába jól szétvetve, időnként két lábfeje közé kotor egy-egy nagyobb darab, fehérre égett csontot, s lusta, monoton, de kitartóan erős mozdulatokkal zúzza, töri a két kézre fogott, első világháborús srapnelhüvelyből készült, bükkfanyelű döngölővel, melynek tompa dübögésébe a zúzódó csontszilánkok élesebb recsegése vegyül. Dübög a föld, recseg a fehérre égett csont, mintha gigászi tompa ütéseket mérnének egy hatalmas, közönyös testre, s az ütések olykor elevent érnének, fájdalmasan, reccsenve, fülnek iszonyatón. Egyébként békés a táj, a döngés három-négy ütemnyit szünetel, amíg a Varas a fejéhez kap és körmével többször végigszánt ótvaros, kopaszra nyírt koponyáján. Lent a városban ilyenkor Fugyi Berci főisintér és két hóhérsegédje rohangál acélhurkával a szem előtt feledkezett, kóbor ebek után, sosem lankadó vadászszenvedéllyel üvöltve a csataszót: „Kutyáá! Kutyáá!". Majd a jól végzett munka örömével, kerekeken gurulo ketrecük mögött baktatva viszik az egymás hegyén-hátán marakodó kutyákat végig a Besei úton, fel a dombon, a krematórium mellé, ahonnét ilyen napokon még órák múlva is messzire hallatszik az állatok kétségbeesett üvöltése és halálhörgése, s nem tudtok elmenekülni a közeli roncstelepről, mert ezek a hangok odakötnek, az égre bökő, kormos csúcsú kémény fölött vibráló levegőre meresztitek szemetek, míg tombol a hangzavar, valami rémes folyik ott fönt, a dombtetőn, a krematórium mellett, s a fertályba visszatérve oly megnyugtató a vénasszonyok halk, fojtott sutyorgása, többnyire ilyesmi:

— Hallotta, elvitték!...

— Őtet is?

— De még a szomszédot is.

— Mit gondolsz, elevenen nyúzzák meg őket? — kérded kajánul Zolitól, aki erre összeszerezzen, megrázkódik, aztán tűnődő mozdulattal tolja fennebb sokdioptriás szemüvegét meggyötört orrnyergén, mignem tettetett szilárdsággal válaszolja:

— Nem! Előbb lebunkózzák őket, csak aztán!

— Nem! Előbb megnyúzzák őket, s csak aztán!

— Nem! Előbb...

— De igen!

— De nem!

— De igen!

Csaknem verekedés lesz a vége, miközben a városra puhán telepedik rá az este, a szorongással teli, éber és nyugtalan álmot hozó, pont akkor, amikor Hajdina néni, mondatára csukva a kiskaput, bemegy a házba.

— Adjunk hálát Istennek, hogy nem minket...

„Hála Istennek!" — susogja mindenütt a csend, az éj, mely többnyire jótékonyan eltakarja a csapódó ajtajú, csukott kocsit; csak féklámpái hunyorognak belé az éjszakába, aztán felpörög a motor; vége, ez most ő volt... Hála Istennek, *csak* ő volt!...

Közben fent a dombhát fölött delelő telihold fényében a Varas zúzza a krétafehér csontdarabokat, talicskájával a világító porond széle felé csikorog, s szép egyenletesen elhinti a törmeléket a tájon, mely minden hétközépen várja a guruló ketrecet a kutyákkal, s azt az egy-két városszéli gazdát, aki lógó orral ösztökéli fölfelé beteg vágómarháját az ösvényen, hogy egyetlen káromkodás kíséretében sújtson homlokára a balta fokával a remegő, csöppet sem tiltakozó állatnak, melynek hullája aztán eltűnik a vaspántos tölgyfa kapu torkában, hogy utána csupán kiégett csontok maradjanak meg a kémény csúcsa körül vibráló levegő a szeptember végi forróságban. Már csak a kutyák tiltakoznak, azok is hiába, de üvöltésük azért kilométerekre elhallatszik a derűs, tiszta napokon. Ám most még éjszaka van, amolyan teliholdas, nyugtalanul, éberen alszik a fertály, csak a Varas méri bizonyára most is az időt tompán döngő, srapnelhüvelyből készült zúzójával. Egyébként béke, béke mindenütt.

●

Az udvar. Elöl, az utca felé a nagyház, a lakásotok, mögötte, befelé nyári melegekben is szemérmesen zárt ajtók délutáni sora. Most is, ebben a szeptember végi lustaságban, ittfeledkezett, túlérett, poshadt nyárban, amikor már fürödni sem lehet a Bikaúsztatónál, csak ténferegni az udvaron, tunyán, koszosan, bütykös térddel és feslett ülepű klottnadrágban, nagy darab marmeládés kenyeret majszolva, amelyikre időnként jut kevés avas vaj is. Most nem, csak ténfergés és meleg, és marmeládé az udvar fáitól körülölelt térségben. A flóra: három szilvafa — besztercei — és két meggyfa; az egyik nemes spanyol, a másik csak afféle kisebbségi, de mind egyformán gennyezik a mézgát, mely dédanyád szerint kódistakony, jobb társaságban macskaméz. Meg is lehet kóstolni, nem árt, csak valamivel kevesebb a cukortartalma, mint a marmeládéé.

Valahogy kimaradtál a buliból, amikor a családot beterelték, s csukódott a levélajtó az egész brancs mögött. A fészerben voltál, először az ócska vásári pléh riasztópisztolyt, zsebedet megtömted leragasztott végű parafadugóval, aztán ténferegtél tovább, azt találgatva, anyád miért nem szólított téged is, amikor mind eltűntek a levélajtó mögött, a két ballonkabátossal, akik ebben a melegben sem lazítottak övükön, s láthatólag nem is izzadtak különösebben, mintha mással lennének elfoglalva s erre sem jutna idejük. Sokáig ültek odabent az árnyékban, te meg aszalódtál és unatkoztál a napon, egy ideig szárazon cserszegtetve az olcsó és otromba vásári holmit, aztán csak úgy unalmadban dugót gyömöszöltél a csőbe, gondosan felhúztad a kakast, majd nyújtott karral, jó távolra eltartva magadtól az ócska szerszámot, mely bármikor szétvethette magát, percekig latolgattad, elsüsd-e. Valami furcsa, megmagyarázhatatlan veszélyérzet tartott vissza, valahányszor mutatóujjad rágörbült a ravaszra, aztán megcélozva a nagy kék semmit, hirtelen elszánással megrántottad a kurta bütyköt.

A poshadt délutáni csöndben fülrepesztően dörrent a riasztópisztoly, messzire köpte a dugó darabjait, s a fölhevült csőből bodor büdösséget árasztva csavarodott ki a lőporfüst, vastagon, mozdulatlanul terjengett a levegőben, s még le sem eresztetted jóformán a kezed, amikor reccsenve vágódott ki a titkokra csukódó levélajtó, és az egyik riadt ballonkabátos esett ki rajta, két lépést botorkált, megtorpant, de jobb kezét pillanatra sem húzta volna ki bal kabátszárnya alól, mintha titkos, halálos sebet tapogatna ott. Rémülten kapkodta erre-arra fejét, s hogy senkit sem látott, hitetlenkedve meredt rád.

— Megijedt a bácsi? — kérdezted együttérzéssel, mert valóban nem akartad megrémíteni ezt az idegent, a dörrenés pillanatában nem is gondoltál rá. A ballonkabátos lassan kivonta kezét a kabát alól, s arca ugyanakkor elfeketedett a dühtől.

— Szóval te voltál, tacskó? — közeledett fenyegetően, egy pillanatra sem véve le szemét a kezedben még mindig füstölgő játékszerről.

Egyszerre vontad fel mindkét válladat. Mit is tehettél volna? Megállt közvetlenül melletted, tetőtől talpig végigmért, majd lassú, késleltetett mozdulattal nyúlt a fejed felé. Nem hajoltál el, füled már a kezében, húzta és csavarta, fel, fel, egészen az üvöltő egekig, miközben egyre csak ezt tagolta:

— Szó-val-te-vol-tál-tacskó! Szó-val-te-vol-tál-tacs-kó!

— Szóval én... — nyögted, s nem tudtad pontosan miért, de érezted: most, most nem szabad kiabálni, segítségért kiáltani, s főleg nem a félignyílt ajtó mögött tartózkodó apádhoz, akiről akkoriban már sejtetted, hogy nem a világ legerősebb embere.

Nem kiabáltál, fojtottan szisszegted, mintha vérre menő párviadal közben:

— Szad meg azanyád!

A ballonkabátos egy hirtelen mozdulattal kirántotta kezedből a riasztópisztolyt, s míg a kanális fölé hajolt, ahol — fájdalom! — egy pillanat alatt eltűnt a kis szerszám, ugyancsak fojtottan szitkozódott, de végre elengedett.

— Miért dobta be?! — vontad felelősségre ellenségesen, de immár tisztesebb távolságból. Óvatosságod helyénvalónak bizonyult, mert szinte mozdulatlanul lopta egy kicsit közelebb magát hozzád, aztán teljes erejéből kirúgott, de még idejében sikerült félreugranod, megkerülted a kisebbségi meggyfát, majd összeszűkült szemmel bűvölted egy darabig.

— Rühes! — köpted a szemébe.

Nem szólt semmit, csak orozkodó mozdulatokkal próbált becserkészni, egyre közelebb és közelebb került, lopakodott, már-már bohóckodásnak tűnt az egész.

— Sssssssssz! — sziszegted a fa törzse mögül, s amikor megpróbált mögéje ugrani, kezeddel fogózkodva ellendültél, félkört írtál le, s máris a spanyolnál kerestél védelmet.

— Sssssssssz! — folytattad a játékot, de semmi élvezetet nem leltél benne.

Ugrott. Megint ellengtél előtte, vissza a másik fához. Fogcsikorgató csendben folytatódott a játék, a ballonkabátos háta meggörbült, fölpúposodott, valahányszor ugrásra készült. Egyre iszonytatóbb lett arca a sikertelen hajszában, s érezted, e fáktól bezárt térségben ő lesz a győztes, mert kitartóbb és nem fél. Amikor újra a törzs felé szökött, még egy lustának tetsző mozdulattal ellengtél orra elől, aztán vágtában indultál a szín felé, felugrottál az üres disznópajta kerítésére, fölvetted magad a repedt cserepű fészer tetejére. Rég nem próbáltad, súlyosabb lettél azóta néhány kilóval, s a barnára pácolódott cserepek vészesen ropogtak szandálod alatt. A férfi még egyszer a lábad felé kapott, de fürgén elrántottad, majd lábujjhegyen futva értél el a kupáscserepekig, ahonnét már könnyen fölugorhattál az alacsonyabb nyárikonyha-tetőre. Itt végre biztonságban érezhetted magad. Fölegyenesedtél, szétvetett lábbal álltál, s lenéztél a ballonkabátosra:

— Sssssssssz!

Aztán megtapogattad eddig nem érzett, sajgó füled. A feketére dühösödött ballonkabátos is tapogatott valamit a kabátja alatt, majd kirántotta kezét, és csúnyán káromkodva rázta feléd öklét.

Egy ideig farkasszemet néztetek, aztán elhívták. Az a másik. Az egyre emelkedő háztetőn előrefutottál, egészen az első ház fölé, óvatosan lehasaltál a csatorna mellett, s nézted, amint azok ott valamin vitatkoznak. Valahogy nem volt kedved sziszegni. Aztán kijött apád, csupán fénylő tonzúráját láthattad idefentről. Görnyedt volt és kicsi. Mintha csak magától, a két ballonkabátos közé állt, így mentek ki a kapun. Nemsokára felbőgött egy motor. Elmentek, gondoltad, hűha, kocsival vitték! Nagy szó volt ez akkoriban, amikor a város aranyifjúsága még fiákeren járt a férfit vágyó özvegy vagy kikapós asszonyokhoz, s egy óra múltán ugyancsak a konflis vitte őket a Súrlott Grádicsba is. Autóval, hű! Ez már igen!

A visszautat a tetőn már nyugodtabban tetted meg, nem vetted igénybe a disznóól kerítését sem, egyenesen és pehelykönnyedén landoltál a földön.

Bent az öcséd éppen gatyát cserélt, bögött szégyenében.

— Bezártak a kisszobába... Összepisiltem magam!

— Pisis majom! — vetetted oda.

Akkor a sarokban megpillantottad anyádat. A szobormereven, ölébe ejtett kézzel ücsörgő nagyanyád mellett zokogott, ilyenkor nagyon megcsúnyult a félignyílt szájával meg azzal a fehér, tésztás arcával, amelyen végig és bőven csillogtak a könnypatakok.

— Elvitték apát? — kérdezted reménykedve, mert még kora délután volt.

— Igen — hüppögte rád sem pillantva.

— De kocsival! — tetted hozzá egy kicsit büszkén.

Bólintott.

— Messzire? — nőtt benned a remény.

— Úhüpp.

Az öcséd már felrángatta a tiszta alsót s abbahagyta a bögést. Intettél: lehet menni a Besei útra. Trógerkedni. Szótlanul, engedelmesen követett, mintha mindegy volna, mit tesz. Kint, a kapualjakba már kimerészkedtek a vénasszonyok. Állukkal felétek böktek, aztán jelentőségteljesen sutyorogták:

— Elvitték őt is...

— Miért?

— Semmiért.

— Azért nem visznek el. Csak háznál pofoznak.

— Azt mondta, megócsult a marhalánc, de a fizetéséből nem tud egy cipőt venni a gyermekeinek.

— Az már más!

— Más, más, lelkem. Az már más!

— Ha nem egyéb, a szád ver a seggedre...

— Nem kell ilyeneket mondani. Lám, mi itt vagyunk még.

— Egyebet nem mondott?

— Ki tudhassa azt?...

— Ha nem egyéb, a szád...

●

Végig a Besei úton sehol egy lélek. Csak porban fürdőző verebek, némán gubbasztó csókák a telefonpóznák tetején, és a fülledt utószezoni csend. Az autóroncs-telepnél kis kitérőt tesztek, elfoglaltok egy-egy viszonylag ép kocsit, némán tekeritek a perecet. Zoli egy idő után halkan burrog is hozzá, hangját nem hallani, de csücsörített szájáról láthatod. Kölyök! Micsoda kölyök!

Aztán a kormánykerékre csuklik feje, egy ideig azt hiszed, rosszul lett, ám csak bőg. Megint bőg! Micsoda kölyök! Beszuszakolódsz mellé a kabinba, előbb elérzékenyülten átfogod rázkódó vállát, aztán durván rácsapsz.

— Megyünk a Varashoz!

A dombra kaptató ösvény egyre keskenyedik, a kormos csúcsú kémény mind jobban kiemelkedik, fönnebb nyújtózik a szeptemberi égre.

— Nos, elevenen nyúzzák meg őket, vagy sem? — kérded kajánul.

Elbizonytalanodik.

— Nem tudom, lehet... — s bepárásodott szemüvegét egy lassú mozdulattal följebb tolja meggyötört orrnyergén.

Előttetek a zömök, üvöltően fehér épület, talpatok alatt már csonttörmelék vicsorog. Körülnézel, de nem a város felé. Inkább az erdőszegélyt fürkészed, mely egyetlen, szembántóan valamilyen színű fallá folyik össze szemed előtt.

— Szép itt — mormogod. — Itt kéne élni mindig, döngölni a csontot, aztán elhinteni. Egyre szélesebben, egyre nagyobb körben. Azt se bánnám, ha Varas lenne a fejem...

Megkerülitek a zömök kis épületet.

— Szevasz, Varas! — köszöntöd karlendítéssel is azt a felnőttet, akit Botos Jóskán és Kecskés Ferin kívül tegezni lehet ebben a városban. — Engeded, hogy döngöljek egyet? — kérded reménykedve.

— Most nem lehet — válaszolja föl sem tekintve. — Ezt — itt egy nagyméretű csontváz felé bök —, ezt itt még estig el kell teregetni.

— Rühes, irigy pacák vagy, Varas!

— Az — bólint helybenhagyólag, körmével vakarózva szánt végig tar, sercegő fején, majd az öcsédre pillant. — Te meg mi a túrót bőgicsélsz, pucás?!

— Apa..., apát... — hüppögi a kölyök.

A Varas abbahagyja a döngölést, rád néz, a nagyobbra.

— Elvitték?

— El, hálistennek, azért lehetünk itt!

Nem tudod, mikor, hogyan állt fel, de az elsült pofon máris ott ég a képeden, s még ugyanabban a pillanatban öcséd is a lábszáradba rúg.

— Rühes Varas! — üvöltöd, aztán bal kézzel már le is kapod az öcsi sokdioptriás szemüvegét, ám az induló jobb csak a Varas markában csattan. Rángatózol egy darabig, de nem sikerül kitépned magad a szorításból. A Varas nem enged, kicsit később arrébb lök és az öcséd elé áll, kiterjesztett karral, védőn.

— Majd otthon, te majom — vicsorítod, s nemzetközi jelzéssel, öklöddel kocogtatod az állad —, majd otthon, ott most szabadság van!

Bal kezedből csüng a vastag lencséjű szemüveg, jobboddal dühös könnyeidet törölgeted. Az öcsi félrekullog, ő is törölgeti könnyeit, de a Varas már téged vigasztal. Lenyom a favágótőkére, kezedbe adja a fényesre koptatott nyelű, srapnelhüvelyből készült döngölőt, lábával eléd tol egy darab csontot. Lesújtasz. A döngést apró reccsenések kísérik. Ez megnyugtat. Zúzod a csontot, kifulladásig, időnként végigsimítod verejtékező homlokod, vagy töredezett körömmel vakarod fejed búbját. Lassan, kiszámítottan, megfontoltan zúzod a bordát, ahogyan azt a Varastól láttad, felszáradnak könnyeid, megnyugszol, lehiggadsz, érzed: ez az egyetlen értelmes cselekedet most a világon. A Varas összefont karral nézi kitartó munkádat, az arcodon földerülő örömöt, s nem csodálkozik, mi élvezetet lelsz ebben a foglalatosságban, ő az egyetlen ember ebben a városban, aki nem csodálkozik ezen. Időnként elismerést várón pillantasz rá, egy picit még a nyelved is kidugod az igyekezettől, míg végre szükszavúan meg nem jegyzi:

— Jól van, öcsi. Még lehet belőled valami!

Zúzod a csontot, belepirulsz az elismerésbe, időnként az elevenen megnyúzott kutyákra vagy a letaglózott, beteg vágómarhára gondolsz, meg arra, hogy vidám hely volt az a dögtelep, sok jó játék, csontzúzás, nagy trógerkedések, a Varas éjszakánként egyre tágabb körben szertetalicskázott, hófehér csonttörmeléke, a porond, amelyen játszani, bohóckodni, komolyan dolgozni egyaránt lehet, s amely egykor, vagy talán nemsokára egészen a városig terjed, vagy a város idáig, utcáit, tereit, háztetőit lassan befedi a vakító fehér törmelék, ellep mindent, minden rosszat...

. . . . . .

Mennyi vidámság, istenem, azok a szép gyermekévek! Mesélnél, de csak nézed a fiad távolról, amint a szűk játszótéren ténfereg, foglalt minden hinta, minden csúszka, s ha ürül is egy, néhány perc múlva félrelökdösik. Áll, ácsorog azzal a néhány hasonszőrűvel együtt, esetlenkedik, messzire kirí a fölszabadultan és vidáman játszó gyermekek népes csapatából. Szép gyermekkor, nézed. Neki már csupán ilyen játszótér jutott, egy-két játékot ismételgethet a végtelenségig, vagy félrevonulva tűnődik a maga módján, s bizonyára valami következtetésre jut. Szép gyermekkor, nézed. Istenem, mi lesz velük? Mi lesz velünk?...

1986. május

Márton Árpád: Emlékezés

N. A. NYEKRASZOV: N. F. KRUZÉNAK

E bús földön, ahol születtünk mind a ketten,
Hol minden ésszerű megfúl gonosz kezekben,
Hol minden féleszű dölyföl kitüntetetten,
S csak a csalás virít,
E honban, mely sötét, jogfosztott, vad, tudatlan,
Úgysem méltathatunk szónoklatokba gyakran
Erényes hazafit.

Üdvözlet hát neked, ügyünk hős harcosának!
A nemvárt, kétes fényt, mely oly remegve támadt
S még alig látható egén kedves hazámnak,
Eloltanák, de te azokkal harcbaszállsz,
Kik nem a hont — cárt szolgálják és családját,
S nem tanulták, csupán az udvar tudományát,
A szorgos talpnyalást.

Elsőként hoztad el a nehéz sorsú népnek
A nagy igék nagy igazát:
Igazságot, tudást, szabadságot tinéktek,
Polgárjogot s hazát!
Országunk menni kezd, már kész új útra lépni.
Uram, erősítsd! Add a harcokat,
Munkát, gondot nekünk, de néki
A boldogságot add!

1858

SZEGŐ GYÖRGY fordítása

SZABÓ GYULA

TESTAMENTUM

Hull a hó és ünnepi a csend a Farkas utcában. Anno 1659 decemberének napjai múlnak, s a hó és a csend könnyen-finoman fátyolozza a városvédő kemény kőfalak délkeleti szegeletébe húzódó utcát. A végét járja az esztendő, s az utca egyik házában, a Szakács István-félében az erős lélek is a végét járja a gyenge testben. Iskolamester — Schola Mester — számára vették meg nemrégiben lakóhelyül a házat, hogy ott lakhassék az iskola szomszédságában a mester, s most minden jel arra mutat, hogy hamarosan halottas házzá szomorodik a hajlék. Maga az utca is szinte szomorú halottas helynek látszanék, ha a havazás pehely-fátyla a szemfedelet idéző fehérség ellenére nem derítené lélekfrissítővé a képet. A „Múzsák utcája" lenne ez egyébként, tanuló fiatalok, tudományokat szétosztó mesterek, könyvek, betűk szellemvilága, alig öt éve épült új iskolával a déli soron, a várfal mentén, s viszonylag a csúcsíves templom sem ódon régi az utca végén, a szabók bástyája szomszédságában, mintegy százhetven esztendeje kezdték az alapját építeni, éppen Mátyás király boldog uralkodásának végnapjaiban, magának a felséges királynak az akaratából és támogatásával, aki egy ilyen építészeti művel is kedvezni kívánt szülővárosának, az idő azonban úgy járt sokszor a Farkasok utcájában — a *platea Luporum* két során —, mintha ordasok pusztítottak volna benne: volt, amikor vallási fűtöttségű népharag rombolta a falakat, volt, amikor villámcsapás miatt robbant a puskapor a szabók bástyájában, s tette a kárt a templomban is, addig, míg hosszú „pusztaság" után alig tizenhat éve kaptak csak szép csillagboltozatot a felmeredő falak, de a toronyépítés a legbuzgóbb fejedelmi támogatás mellett sem ment boldog végre, mert ha a csonka régire építettek felsőbb szintet, az meghasadt, ha a homlokzathoz kezdtek töből újat építeni, annak a fundamentuma rendült meg, úgyhogy végül be kellett érni egy egyszerű haranglábbal az átellenben álló saroktelken. És az iskola is úgy épült új hajlékul a tanulásnak a régi-óvári „scholaház" erősebb-nagyobb társaként, hogy mire éppen beköltözhető állapotra jutott, 1655 szeles áprilisában egy „igen elhatalmazott tűz" használhatatlanná tette, olyannyira, hogy még most is csak részleges használatra alkalmas. Már-már olyan ebben a városszegeletben a lélektelen matéria sorsa is, mintha az erős lélek ellenére gyenge lábon állna a test: a meg-megújuló építési buzgóság mellett a követ megüti a mennykő, a városvédő bástyát szétveti az önnön puskapora, és felépíthetetlen tornyok csonkasága között haranglábon szól a lélekharang.

A haldokló is, aki fölött hosszú éjsötétségekkel és kurta napvilágokkal enyésznek lassan odább a téli napok — egyre gyengülőbb eszméléseiben olykor egybe is folyik a reggeli és az alkonyi szürkület —, korát tekintve, éveit számlálva javakorabeli férfi számba menne, ha éppen nem fiatalember számba: mindössze harmincnégy esztendő van a háta mögött, egy fiatal „gyámoltalan" asszony s egy gyermekapróság mellette. Az, hogy a házban ő a legnagyobb tudós, fiatal kora ellenére sem emelné őt ki az embertársai közül, de a házból kilépve, a tudományok utcájában sem lehet nálánál nagyobb tudóst találni, és ugyanígy tovább: az egész városban s az egész országban sem. Még a tágabb világban is méltán remélhetne nemcsak kenyeret, de babért — „laurust" — is a tudományáért, mint ahogy tudása tetemes részét is ott gyűjtötte össze öt esztendőn át, ott foglalta bele egy hatalmas tudománytárba, egy páratlan értékű könyvbe, s onnan hozta be azt „tankönyvnek" a hazájába, hazája iskoláiba, ide a Farkas utcába végül. Idegen-távoli világból hozta, miként a családját — alig múlt hat esztendeje, hogy az utrechti asszonnyal, Alettával és csecsemő gyermekükkel megérkeztek az ország székvárosába, a Maros várfalas-tornyos partjára —, de szívéhez-elméjéhez családtag-közelségben állt a mű, miután annak páratlansága abban állt, hogy az ő „születési nyelvén" addig hasonló enciklopédia nem született, nem létezett, s ha ő elsőnek megalkotta, az nem csupán azért volt rendkívüli tudományos eredmény, mert abban egyberendezte a maga elméjének világosságával mindazt, amit a világ tudósai a világról tudtak, hanem azért is, mert a hatalmas tudás-matériát szívének égő lázával a maga nyelvére ültette át, valósággal „új nevet" adva azoknak az „új dolgoknak", amelyek kifejezésére „teljesen idegen" volt az ő anyanyelve. Az 1653-ban, Utrechtben kinyomtatott vaskos mű ennek folytán kapta azt a tudományosan pontos címet, hogy Magyar Encyclopaedia, és ezért volt tudományosan pontos a „magyarázó" alcím is: „Azaz minden igaz hasznos böltseségnek szép rendbe foglalása és magyar nyelven világra botsátása Apátzai Tsere János által"...

Megszületett ez a János a világnak egy kis pontján, egy bizonyos „szabadsággal élő" — nem jobbágy — „Barca-apácai szegény ember gyermekeként", s miután szülőfalujának iskolájából kiszállt a távolibb-magasabb iskolákba — először éppen ide, ahol most éli élete végnapjait, s utána második grádicsul a székvárosba —, azokban egy hazabeli s egy idegen tanítómestertől — az első helyen Porcsalmi Andrástól, a másodikon Bisterfeld Henriktől — elég tudást és ösztönzést kapott ahhoz, hogy két lába a peregrináció, az európai legmagasabb akadémiákon való tanulás „vándorútjára" vigye a nevezetes 1648-as esztendőben, huszonhárom esztendős korában. Ez az egész út a szülőhelytől a külhoni akadémiáig egyetlen íve volt annak a pályának, amelynek az „enciklopédikus" pontján egyszer csak előállt készen, doktori címmel és professzori ranggal, az egyetemes tudomány legmagasabb szintjén a tudós, egyszerre „két névvel" is — Apáczai Csere Jánosként és Johannes Apaciusként —, így emelve kétszeresen is, magyarul s latinul egyaránt tudósi névvé szentelve és személyes névként viselve, a világtudomány körébe annak a kis falusi pontnak a nevét, ahol az anyja világra szülte. Olyan volt ez, mint Enciklopédiájában az a rész, ahol földrajzi tudományként, jobbára idegen szerzők nyomán hosszasan felsorolta a Földgömb legnevezetesebb hegyeit, és a hosszú-élettelen hegylánc végén a Pyrenaeus, Jura, Apenn, Aetna, Olimpus, Atlas, Ararat, Sion, Popoc-Ampeche stb. tovasorjázása után egyszerre égre szökött „saját szerzeményeként", élő emlékkel kapcsolt hegyláncszemként a szülőföld hegysége-barlangja mint a világföldrajz szerves része, a világtudomány alkotóeleme: „Erdélyben a Fogarasi-havasok, ugyanitt Fejérvárhoz nem messze a Kecskekő, Barcában a Kotla, Vargyas mellett a Csudakő, melynek az oldalán egy nagy kerekdéd lik vagyon, kire nehezen hághatni fel, és osztán odabé rettenetes üregek vagynak s denevéreknek sokasága, egynehány óráig jártam tizenegyed magammal gyertyáknál benne, de véget soha nem érhettünk, sok emlékezetre méltó dolgot láttam benne"...

Az a szülőhoni „kerekdéd lik", a Vargyas szurdokvölgyében világra nyíló almási barlang volt az igazi kilátás a világ hegyeire, az emlékezetre méltó dolognak az a látása, ami egész tudományszerző és -terjesztő lázában gyertyaként világított előtte, tűzvészes látomással is riasztotta, hogy véget érhessen céljában: „De mi haszna, ha könnyes szemmel csupán szemlélem a távolból hazám áldatlan sorsát? — kérdezte magától, amikor az Enciklopédia bevezető soraiban az olvasóval beszélgetett a tudomány latin világnyelvén, s utána nyomban kiáltotta is, hogy mit lát tennivalójának: — Orvosság, orvosság! — azt kell keresni. Ha egyszerre öt vagy hat házba belekap a tűzvész, az emberek ide-oda futkosnak, a lángok közé rohannak, hogy valamit kimentsenek a tűzből. Egyesek a háztetőkre másznak, és vízzel oltják a tüzet, mások a házból hordják ki az értékes holmit... Ez a látvány lebegett a szemem előtt éjjel-nappal, és olyan hevesen kínozta lelkemet, hogy gyakran előzte szememről az álmot... és minden gondolatomat az a vágy foglalta le, hogy segítsek szülőhazámon. Ezért nekidühödtem az írásnak, és hozzáláttam, hogy mindenfajta tudományágból magyar nyelvre fordítsak valamit"... Ilyen volt a szikra kipattanásának a pillanata, amely egyszerre melegített és világított: „erősen föltette magában", hogy „ha élete fonala néhány esztendő elteltéig meghosszabbodik", „nem hal meg addig, míg magyar nyelven nem közli az összes tudományokat". „Így teszem nyilvánvalóvá mindenki előtt: nem töltöttem haszontalanul az időmet, szüntelenül gondoltam szülőhazámra, és megkezdtem hálám lerovását, mellyel tartozom neki", mondta, s ha addig tanulóként ült az akadémiákon, hogy tudóssá képezze magát, most már tanítómesterként sietett haza: „Arra törekedtem ugyanis, hogy erőmhöz képest enyhítsek azon a hatalmas hiányon, mely hazai nyelven írt könyvekben mutatkozik, és hogy tanulóifjúságunknak legyen legalább egyetlen olyan könyve, amelyből az egész műveltség szövedékes szálait legombolyíthatja"...

Egyedül, a maga erejéből — illetve abból, amit „az értelem velünk született erejének" mondott — járta meg az utat az Enciklopédiáig, s ha az értelme vezette, a „nekidühödés" is hajtotta végig az úton, míg végül úti szerzeményként egy maga alkotta Enciklopédiával sietett háláját leróni szülőhazája iránt. Életének nevezetes napja volt az, augusztus 29-én, Anno 1653, amikor újra a régi iskolájának a városában — a szülőhaza és a fejedelmi udvar székhelyén, nem messze a Kecskekőtől — foglalta most már családostól a szállást.

A hála- és teljesítmény-érzet mellett azonban megvolt benne az az aggodalom is, amit már ott kinn előszavába foglalt: „De remélem, a jó emberek pártfogása megóv attól, hogy irigyeim rágalmai maguk alá temessenek. Mert tanítványaim kedvéért és javára szívesebben vállalom a gáncsoskodók részéről fenyegető veszedelmet, mintsem hogy megfosszam tanítványaimat fáradságom gyümölcsétől." Nem volt ez megtorpanás abban a sietős lázban, amellyel a szülőhazán segíteni kívánt, de tudta, számot vetett vele, hogy abba az országba jött haza, ahonnan elment, és tisztánlátásával jól látta, hogy tarthat akadályoktól, gáncsoktól, veszedelmektől is. Annál inkább felnyitotta a száját, s annál nyíltabb-egyenesebb szóval beszélt, amikor november 11-én a népes hallgatóság előtt ékes latin „perorációval" a székfoglaló beszédét megtartotta. *A bölcsesség tanulásáról* szólt a beköszöntő beszéde, és ha kinn az akadémiákon sokszor az álmot is elűzte szeméről a tűzvészes látomás, ezúttal sem sokáig váratott magára az a szó, amellyel a szem, az elborult tekintet, az álomkórság, a vakság került megvilágításba a hallgatóság szemének felnyitása végett: „Ámde a könny illik ide inkább, mint a beszéd, ha már elborul tekintettel ugyan, de mégis kénytelen vagyok szemlélni nyomorúságunknak, inségünknek, szégyenletes tudatlanságunknak és közönyösségünknek végtelen tengerét és azt a letörölhetetlen szégyenfoltot, hogy csaknem minden technikai kérdésben idegenekhez folyamodunk, de nem annyira fegyveres erőszak, és nem is annyira rabság miatt... hanem a magunk hibájából, csupa álomkórságból... elkábult és kiégett öntudatunk miatt, mely nem érzi a nyomorúságot, és — hogy röviden kimondjam, ami a nyelvemen van — vakságunk miatt"... Nézte s látta eközben, hogy a hallgatók sorában „egynéhánynak összeráncolt homloka" kétséggel fogadja a szavait, mindazáltal nem vonta be „beszéde vitorláit", mondta s mutatta tovább az országsegítés útjait, „elhajózva" előbb „az első szirt mellett", s menve tovább azzal a felkiáltással, hogy „hány zátonyon kell túlhaladnunk!", s a szerencsétlenség jó rendre való fordításaképpen ott, a hallgatók szeme előtt „felépítette" a tanuló ifjak eszményi iskolájának szellemi falait: „... mily sokra vihetnék rövid idő alatt, ha előrebocsátva a reáliákat, előbb mintegy az egész épület anyagát összegyűjtenék igen nagy bőségben, azután azokat a köveket, melyeket összeillőbbnek tartanak, a logika segítségével kiválogatnák és rendbe raknák, a grammatikával, mint mésszel összeragasztanák, a retorika által pedig a házat mindenféle színű virággal és dísszel felékesítenék"...

Elkezdte akkor így a tanítómesteri munkát, az egészen új erdélyi iskola „építését", a mű fundamentumkövévé téve azt a descartes-i elvet, amit Enciklopédiájának legelső szavai között a bölcsesség köveként vett a maga anyanyelvére: „Minek okáért ez: Én gondolkodom, azért vagyok: minden megtudható dolgok között legelsőbb és bizonyosabb."

S alig folyt le a tudós-professzori „evező"-elokvencia után egy kevés víz a Maroson, egyszer csak elővette a másik, ugyancsak „orvosságnak" szánt munkáját, a Magyar Logikácskát, amit úgyszintén „még odafel laktában irogatott volt a kicsindedek számára", és mivel az ország fejedelmének volt ugyanott, a Maros partján, a fejedelmi-udvari iskolában egy kilenc esztendős tanuló kicsindede, úgy is, mint akit az ország már gyermekként fejedelmi utódnak választott, „Apáczai János" egy könyvajánlással — „örvendetes nevekedést" kívánva — a fejedelmi tanulóhoz fordult, „A Méltóságos *fejedelmi felségre* választott nagy reménségű ifjú *Rákóczi Ferencnek*" adva a „kicsin munkácskát", azzal a szerény igyekvéssel, hogy „Nagyságodnak a persiai szokás szerént, ha egyebet nem, avagy csak egy marok vízni ajándékot vihetnék fel". És mivelhogy egy majdani országigazgatásra választott tanulóifjúról volt szó, arra a távlati időre nézve az ajánlása végén arról beszélt, hogy reméli, a jövendő fejedelem olyan „őrálló" lesz, aki „a tudományba és a tudós emberekbe gyönyörködik", mégpedig avégre — nyomta meg merészen a végszavakat —: „Hogy ne láttassunk többé igen messze lenni attól a Platói Republicája boldogságától, amelyben a philosophusok uralkodnak, és az uralkodók philosophálnak"... A nyugati világban szerzett tudományának és tapasztalatának az értelme oda csúcsosodott ki — s ez volt egyben a legjobbnak ítélt „orvosság" hazája „megsegéllésére" —, hogy az ész igazságkereső szabadságának, a bölcsesség tudományának akkora az ereje-hatalma, hogy ahol az kormányoz — ahol a bölcsesség és az uralkodás együtt székel —, ott jólét és boldogság van. A gondolkozás tudományának, a logikának a segítségével úgy épült fel ez az elv, hogy maga az ember léte a gondolkozás által van, létezik, s voltaképpen az embernek semmi nincs egészen a hatalmában a gondolatain kívül, viszont ha a gondolat felszabadul, szabadon működhetik, akkor az a legnagyobb hatalom.

Mindezt külön nem fejtette ki az uralkodásra választott gyermeknek, amikor Platón boldog Republicáját állította eszményül neki, de a tanulnivalóul ajánlott logikácskához hozzátett egy Fortiustól vett, fordított, megpárbeszédesített Tanácsot is, és abban bőven ellátta intő-tanító útravalóval az uralkodójelöltet: „Egészségedre mindazonáltal gondot viselj, mert annélkül dolgodban el nem járhatsz... soha tudományi fegyveredet kezedből le ne tedd. Az munka közt virágzik a virtus... No tehát... ha szívedben a virtusnak csak egy szikrája maradt, távul, távul légyenek minden lágy, könnyű, kényes dolgok, keményeket, keményeket keress, tűzön, vízen, kősziklákon, havasokon járj, kelj... Valahol ez földön nehéz dolgot hallasz, ott teremj. Ez indulatidnak sorkából csak az halál vessen ki. Nincsen ez világon oly nagy dolog sohul, kit így tieddé nem tész... Ne legyen hát felette igen nehéz, ha munkádnak foganatját mindjárást nem láthatod. Mert az miként az órának árnyékát elébbmenni nem látod, hanem csak azon veszed eszedbe, hogy jóval is elébb ment, az fűben is nem hogy most nő, hanem hogy nőtt, az látszik... így a jövendő derekas dolgok nehezen születnek, ellenbe penig az hirtelen virágzók hamar meghervadnak... Az test és szerencse jovai, mind urokkal eggyütt hamar elmulandók, viselt dolgaidnak dicséreti pedig örökké maradandók... Ennek felette senki az tudományban felső polcra nem hág, ha az futó idővel okosan nem él... Jobb volna egy tagodtól megválnod, mint két óráig haszontalan beszédeket hallgatnod... Többet ne alodj, hanem csak az mennyi tagaidnak szükséges; bőven elég hat avagy hét óráig... Az hosszú ideig való nyugodalom az testet megerőtleníti... Fáradj, míg ez mulandó életben vagy; holtodban bizony eleget nyughatsz"... Beszélt sok mindenről, ami a szívének s elméjének legkedvesebb tárgya volt, és a tudományos igazság meg pontosság mellett az ékesszólás volt az a jegy, ami szavainak kivételes erőt adott. Az volt a virág és a dísz az „épületen".

(Folytatjuk)

Az Utunk decemberi számaiból kicenzúrázott írás, amellyel a lap Apáczai halálának 330. évfordulójára kívánt emlékezni.

FARAGÓ JÓZSEF

Hídverő folklór

Sohasem titkoltam, sőt mindig fennen hirdettem, hogy a népek és nemzetiségek közötti folklórkapcsolatok felkutatása, tanulmányozása, értékelése és népszerűsítése, tudományos és kulturális jelentőségével együtt, a kölcsönös megimerés, megbecsülés és barátság ügyét: végső soron a XX. századvégi emberiség legféltettebb kincsének, a békének az ügyét is szolgálja.

Ugyanakkor azonban nagyon naiv volnék, ha nem tudnám, hogy az emberiségnek esze ágában sincs egy magamfajta folklorista békeintelmeire figyelmezni; fogalma sincs arról, hogy egyáltalán létezem, nekem pedig nincs módomban világra szóló életjelt adni. Sőt, a rohamosan gyorsuló időben meg a rohamosan növekvő hangzavarban szavam úgy elvész, hogy komoly kétségek gyötörnek: érdemes-e egyáltalán abban az illúzióban ringatnom magam, hogy folklorista törekvéseim, szerény szakmai eredményeiken túl, valóban valamilyen közjót is szolgálhatnak?

Ezek a kétségek, ha akár emberként, akár magyarként vizsgálom a múltat s jövendőt, egyaránt csak nőnek és bonyolódnak, nemhogy letisztulnának és eloszlanának.

Erdély szülötte vagyok, s szülőföldemhez, szűkebb hazámhoz mindig hű maradtam. Történelemkönyvét lapozva, találomra megállapodom egy nem is nagyon régi és jobbára helyi jelentőségű epizódjánál: a tatárok 1661. évi csíki betörésénél. A tatárok — évszázadokon át a világ leggyorsabb és legkegyetlenebb lovas harcosai — ekkor is a törökök szövetségeseiként jöttek, és csíki betörésük Ali basa erdélyi hadjáratába illeszkedett. A sors kegyetlen iróniája, hogy ez a hadjárat mindössze huszonöt évvel Buda 1686. évi felszabadítása, vagyis a török uralom megdöntése előtt történt.

Benedek Fidél *Tatárbetörés Csikba 1661-ben* (Kvár 1945) című könyvecskéjéből tudom, hogy csíki eleink a támadást természetesen nyugatról várták. Ezért minden épkézláb férfi a Hargitára vonult, majd töméntelen fát kidöntve, elővédjük, végig a Tolvajos-tetőn, még a törökök által is bevehetetlennek mondott, faboronákból épített erődítményrendszer mögé sáncolta el magát. A török sereggel jövő 10 000 „madárlovú" tatár azonban a védővonalat megkerülte és a védtelen Csíkra rontott. Ami ezután egy fél nap alatt, október 21-én délelőttől estig történt, az nemhogy valóságnak, hanem még lidércnyomásos álomnak is szörnyű. Hitelességét a török sereggel járt neves krónikás, Evlija Cselebi szavatolja.

A csíksomlyói ferences kolostor kőfallal védett tágas udvarán 9 000 asszony, gyermek és öreg futott össze, hogy menedéket keressen; valamennyiüket lemészárolták vagy foglyul ejtették. A huszonhat csíki templomot és a falukat porig égették; a faluk számát nem ismerjük, de több volt, mint templom, mert akkoriban egy-egy templom kétháromfalut is kiszolgált. Megsemmisült minden műemlék és középület (köztük a csíkszeredai Mikó-vár), elpusztultak a könyvtárak és levéltárak, a felgyújtott csűrökben, magtárakban pedig elhamvadt az évi termés. A lábasjószágot elhajtották és az összerabolt javakat „4 000 kocsi nehéz podgyásszal" vitték ki Csíkból. A török krónikás 30 000-re becsülte a halottak, és ugyanannyira az elhajtott foglyok számát. Minden becslésen túl bizonyos, hogy a hadjárat végén, a nagyszebeni számbavétel szerint, Ali basa 200 000 (kettőszázezer!) fogollyal vonult ki Erdélyből. Nem csecsemőkkel és aggastyánokkal, hanem olyan éltük színe-virágában lévő férfiakkal és nőkkel, akik örökre elvesztek szülőhazájuk és népük számára. Sokan már menet közben elhullottak, mert nehéz az út a bölcsőhelytől Kisázsiáig rabszíjon és gyalogszerrel, a férfiak a karjuknál, a nők nem egyszer a hajuknál fogva egymáshoz kötve, és lovaktól is vonszolva, meg korbáccsal biztatva, hogy gyorsabban haladjanak. Aki kidőlt, azt tőrrel leszúrták — nehogy csak tettesse magát.

Hogyan birhatta ki Erdély népe az 1242-es tatárjárástól kezdődően újra meg újra az ilyen és ehhez hasonló népirtásokat?

Olvastam egy olyan becslést, amely szerint a történelmileg ismert népek közül az inkák után a magyarok pusztultak el a legnagyobb arányban erőszakos halállal. Ámde aligha hiszem, hogy a népek és nemzetiségek együttélésének, keveredésének, sőt összeolvadásának egy olyan területén, mint Délkelet-Európa, a legyilkolt, járványokban elhullott, éhen pusztult vagy elhurcolt áldozatok tízmillióinak nemzetiségét évszázadokon át bár csak hozzávetőlegesen is számon lehetett volna tartani.

Nemzetiségi arányok nélkül ugyan, de sajnálatos, hogy vannak ennél ijesztőbben pontosabb számítások is. A történészek kimutatták, hogy amint a régmúltból napjaink felé közeledünk, a háborúk száma és kiterjedése a földön — csökkenés helyett — állandóan növekedett. Az emberiség, mindössze az írásbeliség révén számon tartható utóbbi 5 000 év alatt, állítólag 14 000 háborút viselt, a veszteség pedig, a felmérhetetlen anyagi és szellemi javakon kívül, mintegy négymilliárd halott, vagyis egyenlő a Föld egész mai népességével.

Ezek a háborús évezredek az én arasznyi életemre is kihatottak. Egyetemi tanulmányaimat a második világháború nehéz éveiben végeztem, a doktori címet pedig pontosan negyven évvel ezelőtt, 1945 tavaszán nyertem el. Csodálatosak voltak azok a napok, egy hónappal az európai háború befejezése után, az emberiség egy új békekorszakának mámoros hajnalán, újabb két hónap múlva azonban, a hirosimai bombatámadással, merőben más korszakba: az atomkorba léptünk. Akkor nem tudtam, de ma már tudom, hogy az az atombomba egész tudományos pályámat, sorsomat eldöntötte és meghatározta. Sőt, rövid negyven év alatt odáig jutottunk, hogy ma már 5 000 év 14 000 háborúja helyett egyetlen év egyetlen világháborúja elpusztíthatja az egész emberiséget.

A gyors halál vakszerencséje mellett a lassú is biztosan közeledik; jelzi a Föld vízkészletének és légkörének elszennyeződése, az állatfajok ezreinek kipusztulása, a biológiai egyensúly megbomlása, a termőföldek elsivatagosodása, az éghajlat megváltozása, az éhínség és az éhhalál terjedése, és így tovább.

Ebben az apokaliptikus helyzetben felerősödnek lelkemben Madách Imre művének, *Az ember tragédiájának* zárószavai: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!" De hogyan küzdjek? Erre a mármár megválaszolhatatlanul nagy és nehéz kérdésre a választ tudni vélem, mert tanítómestereim arra oktattak-neveltek, hogy senkinek sem a hivatásától és lehetőségeitől távoli küzdőtereken, hanem mindenkinek a maga munkakörében kell jelenünkért és jövőnkért helyt állania. Az én helytállásom — a sors rendelése folytán — a folklórkutatás; ebben az esetben az összehasonlító folklórkutatás.

És bízva bízom abban, hogy az összekuszálódott jelenünknél biztonságosabb, gazdagabb és boldogabb jövőben akad majd egy-egy olyan olvasó, aki valamelyik könyvtár meghitt csöndjében a maga számára is talál majd valami érdekeset és érdemlegeset azokban a tanulmányaimban, amelyeket a népek, nyelvek és kultúrák közt hidat verő folklór szeretetében írtam.

1985. június

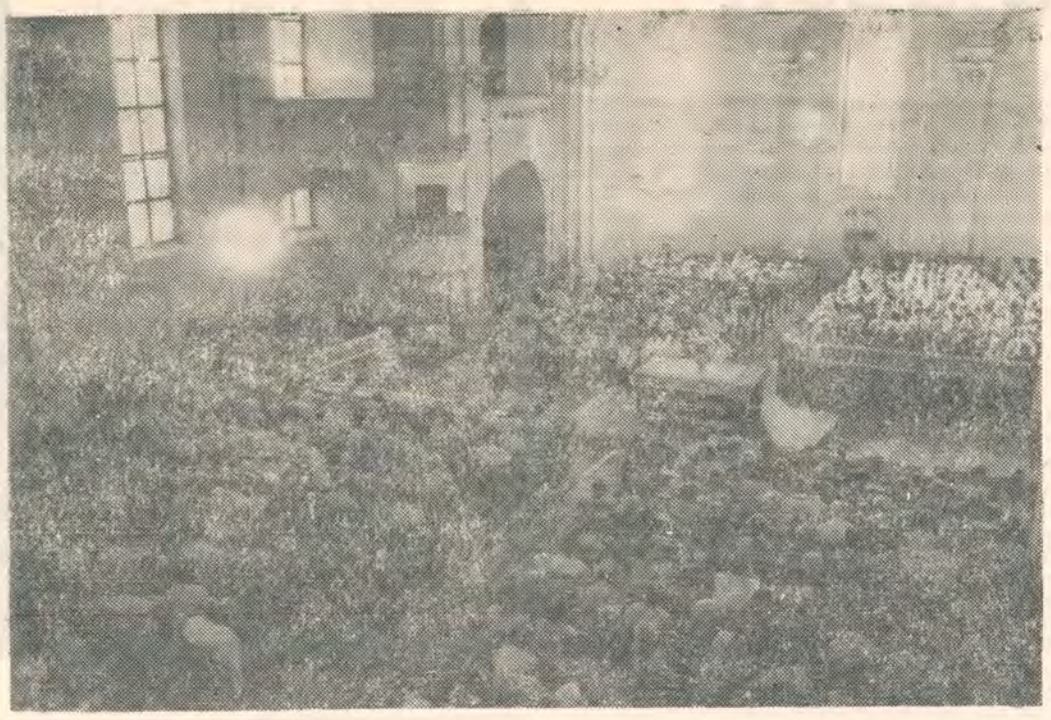

1988. július 7. Bartók emlékhangverseny a kolozsvári unitárius belvárosi templomban — Székely Győző felvétele

Minden tiltás dacára

Tavaly nyáron, amikor Bartók Béla földi maradványait Amerikából hazaszállították, nemcsak az útvonalába eső országokban, hanem a világon mindenfelé, zenéjének megszólaltatásával tisztelegtek emléke előtt a zenésztársadalom képviselői. Egyetlen ország, ahol hivatalosan fagyos hallgatást parancsoltak a zenei intézményekre, éppen az az ország volt, amelynek népdalkincsét Bartók Béla tiszta lélekkel, szeretettel és hősies kiállással karolta fel; gyűjteseiben közzétette és alkotó művészetében az egyetemes zenekultúra maradandó kincseinek számító alkotásokban örökítette meg. Azt sem engedélyezték a hivatalos szervek, hogy szülőföldjéről, vagy Romániából bárhonnan valaki is részt vehessen a budapesti örök nyugalomra helyezés ünnepélyes ceremóniáján. (Bartókot Enescu ajánlására a Román Zeneszerző Szövetség tiszteletbeli alapító tagjának tekintették.) Mindezek ellenére volt egy hely Kolozsváron, ahol dacolva a kemény tiltással, egy adott lehetőséget okosan és taktikusan kihasználva, a temetés napján megszólalt Bartók zenéje — méghozzá méltó, felemelő, ünnepélyes keretben. Sem plakát, sem újság nem hirdette ezt az emlékhangversenyt. A közönséget gépelt meghívó és szóbeli értesítés útján toborozták. Félig-meddig a véletlen is közrejátszott abban, hogy miután a Kossuth rádió hullámhosszán meghallgattuk a budapesti örök nyugalomra helyezés helyszíni közvetítését, egyenesen erre az emlékhangversenyre mehettünk. Mivel ez a meghívó már ma is zenetörténeti dokumentum, az elhangzott művek és az előadóművészek neveinek felsorolását a meghívó szó szerinti idézésével közlöm: „Belvárosi Unitárius Egyházközség Kolozsvár. Brassai utca 6. szám. MEGHÍVÓ Szeretettel meghívjuk július 7-én, csütörtök este 6 órakor tartandó zenés áhítatunkra, a belvárosi templomba. Imát mond SZABÓ DEZSŐ lelkész. Műsoron BARTÓK BÉLA műveiből: *BOLYONGÁS, TAVASZ* — énekli a Filharmónia kórusából alakult női kar RUSU CIPRIAN vezetésével. 12 darab a *MIKROKOZMOSZ*ból. Orgonán előadja LÁSZLÓFFY ZSOLT. A *44 DUO*ból magyar, román, szlovák, szerb, rutén és arab népdalfeldolgozásokat játszik ÁGOSTON ANDRÁS és MÁRKOS ALBERT. A *HÚSZ MAGYAR NÉPDAL*ból négy feldolgozást énekel BARABÁS KÁSLER MAGDA, orgonán kíséri FUCHS FERENC. A *SZÓLÓSZONÁTA „MELÓDIA"* tétele. Hegedűn előadja ÁGOSTON ANDRÁS. *NE HAGYJ ITT*, legénycsúfoló — a női kar előadásában." A hangverseny művészi színvonala és lelket megrendítő feledhetetlen élménye által, lélegzetet visszatartó áhítatos hangulat szállta meg a templomot megtöltő gyülekezetet, és Bartók szellemi öröksége teljes tisztaságában és nagyságában hatotta át az emberek szívét és gondolatait. A női kar szereplésével kapcsolatban csak a legnagyobb tisztelettel és tagjai művészi hivatástudatának legszintébb nagyrabecsülésével emlékezhetünk arra, hogy a vezénylő Rusu Ciprian mellett a Filharmónia énekkarából több román énekesnő is fellépett magyar kolléganőik mellett. Reméljük, hamarosan eljön az idő, amikor a hasonló cselekedetek már nem lesznek különösebben feltűnőek, ez alkalommal azonban — a diktatúra legsötétebb időszakában — bátor művészi és emberi kiállásként került be a zenei krónikába. Akkor Bartók neve hangos szóval nem hangzott el, de nekünk, jelenlevőknek az előadóművészekkel együtt dobbant a szívünk, pontosan tudtuk, miről van szó, és éreztük: a zene a zsoltár szerint Istent dicsérve a mi közösségi, lelki megmaradásunk ügyének is nagy szolgálattevője. A hangversenyről sajnos csak amatőr szintű kazettofon-felvétel készült — de legalább van hangfelvétel. Viszont szép fényképek őrzik ennek a számunkra nagy jelentőségű eseménynek az emlékét. Miután a zenés áhítat befejezéseként a gyülekezet együttesen elénekelte az *Áldjad én lelkem az Urat* kezdetű 146. zsoltárt, meghatódott lélekkel jöttünk kifele a templomból.

Akkor milyen kishitű voltam! Igaz, nem vagyok egyedüli, aki ott akkor remélni se merte, hogy ilyen hamar eljön az idő, amikor Bartók szellemi igazsága ismét győzelmesen felragyog.

BARABÁS BÉLA

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kolozsvári Zenetagozatának nyilatkozata

1. A Zenetársaság maradéktalanul egyetért a Nemzeti Megmentési Front célkitűzéseivel és a maga sajátos illetékességi körében támogatja őket. Reménykedve és bizalommal szemléli azokat a távlatokat, amelyeket a napjainkban zajló forradalmi kibontakozás nyit meg egyrészt a honi zenealkotás és zenei élet, másrészt a nemzetiségi lét jövőbeli fejlődése előtt. Örömmel üdvözli a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakulását és testületileg csatlakozik hozzá.

2. A Zentársaság célkitűzései:

Először: a romániai magyar zenei múlt értékeinek — azok művészi és társadalmi becsével arányos mérvű — föltárása, kutatása, megőrzése és terjesztése. Ezek az értékek: a népzene mint a zenei anyanyelv klasszikus testetöltése, a magyar alkotók művei, valamint bizonyos műzenei fogantatású, de az írásbeliségtől függetlenül is élő, köztes zenefajták, mint a könnyűzene, az egyházi ének vagy a nóta, mely utóbbiakat a romániai magyarok igen széles rétegei szeretik.

Másodszor: a honi magyar zenealkotás bátorító fölkarolása.

Harmadszor: a honi magyar közművelődés hagyományos intézményeinek újra alakítása és messzemenő támogatása.

3. Meggyőződésünk, hogy zenei anyanyelvünk és kisebbségi zenekultúránk etnikai identitásunk szerves részei. Szabad érvényesítésük a testvéri román néppel való együttműködésünk biztosítéka.

4. A Zenetársaság mindenekelőtt a maga erejéből, az RMDSz keretében kívánja célkitűzéseit valóra váltani, de hallatni akarja a szavát a közművelődés és a közoktatás szervezésének és irányításának minden olyan szervében és fórumán is, ahol a helyi vagy az országos zenei élet bármely, a magyarságot is illető kérdésében döntenek.

5. A Zenetársaság szívesen látja soraiban más megyék muzsikusait is, várja az alkalmat, hogy együttműködhessék más, hasonló célkitűzéseket szolgáló társulásokkal, és távlati céljának tartja egy jövőbeli, az RMDSz keretében munkálkodó Romániai Magyar Zenetársaságba való beolvadását.

6. A Zenetársaság szakcsoportokat alakít, amelyek munkaterületenként mérik föl a helyzetet és jelölik ki az előttünk álló föladatokat. A szakcsoportok nyitottak minden közremunkálásra kész szakember előtt, aki jelen nyilatkozattal egyetért. A szakcsoportokat ideiglenesen a következők irányítják:

népzenetudomány: dr. Almási István

zenealkotás: dr. Terényi Ede

zenei szakírás: dr. Benkő András

zenei tömegmozgalom: Szép Gyula

zenetanítás, zenészképzés: László Bakk Anikó

tömegtájékoztatás: Balla Zsófia

hangversenyélet: Márkos Albert

opera: Demény Attila

könnyűzene: Vannai István.

Náluk jelentkezzenek, akik a Zenetársaság munkájában részt venni kívánnak — egy-egy személy akár több szakcsoportban is.

7. Éberen vigyázunk, nehogy társulásunk a románságtól való eltávolodásunk intézményévé torzulhasson. Ellenkezőleg: megragadunk minden alkalmat a más, hasonló célú társulásokkal, valamint a zenei, közoktatási és közművelődési intézményekkel való együttmunkálkodásra, és elvárjuk tagjainktól, hogy a többségi és a más nemzetiségekhez tartozó zenésztársainkkal, barátainkkal vállvetve, lankadatlanul tevékenykedjenek mind munkahelyeiken, mindazokban az alkotói, pedagógusi és előadóművészi közösségekben, amelyek napjainkban alakulnak, illetve megújulnak. Kijelentjük: a magunk sajátos értékteremtő, megőrző és közművelő munkáját a hazai zenealkotás és a zenei élet általános fölvirágoztatásának az egységes folyamatában kívánjuk végezni.

8. A Zenetársaság ideiglenes titkársága legkésőbb három hónapon belül szervezeti szabályzattervezetet terjeszt a — reményeink szerint az akkorra megszaporodó — tagság elé, és csak addig marad hivatalában, amíg a tagság megválaszthatja szabályzat szerinti vezetőit. Az új vezetés föladata lesz a szakcsoportok most kijelölt irányítóinak a megerősítése, illetve eltávolítása is.

Kolozsvárott, 1989. december 29-én

Az RMDSz Kolozsvári Zenetársaság titkársága:

László Ferenc
Benkő Judit
Simon Gábor

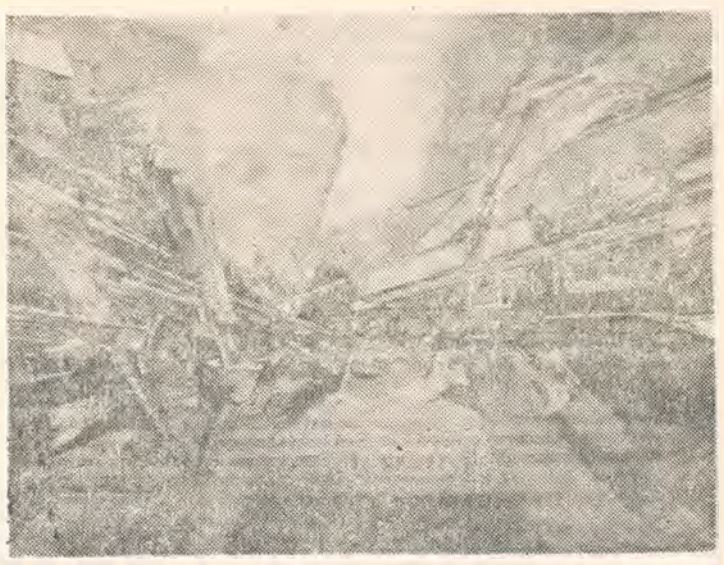

Orth István: Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre (réckarc)

Őrizz meg bennünket békében, Úristen!

A szabók tornyának címerköve — 1629

A kolozsvári Szabók tornyának 1629-es emlékkövéről.

Domine Deus conserva nos in pace! — így fohászkodtak városunk polgárai 1629-ben, a kolozsvári városfal délkeleti szögletén álló Szabók tornyának újjáépítésekor. A városfal és a védőtornyok jelentős részének lebontása után, századunk folyamán lett a Felekről aláereszkedő utast fogadó hatalmas, erőt és nyugalmat árasztó, darabosságában is megkapó építmény városunk egyik jelképévé.

A helybeliek többsége Bethlen-bástyának nevezi, kétszer tévedve, mert Bethlen Gábor fejedelem neve és címere csak a kormeghatározás középkori szokásának megfelelően került az épületet díszítő emléklapra, s a tulajdonjelzővel pedig az összecsengés társíthatta a bástya elnevezést, ami a falak síkjából kiugró, azok magasságát meg nem haladó, nagy kiterjedésű védművet jelöl, s nem illik a régiesebb formájú, inkább ágyútoronynak nevezhető építményhez.

A Szabók tornyának történetét Jakab Elek, Szádeczky Lajos és Kelemen Lajos már régen tisztázta. Munkáikból tudjuk, hogy a szabók és posztónyírók 1475-ben kelt céhlevele említi először az 1405 után keletkezett második városfal szögletén őrködő védművet. Eredeti formájában valószínűleg a kincses város másik népes és gazdag céhének, az ötvösöknek egykor a városfal északnyugati sarkán állott tornyához hasonlíthatott, amely múlt századi ábrázolások tanúsága szerint karcsú, ötszögű hasáb alakú építmény volt, sisakja alatt gyámköveken nyugvó gyilokjáróval.

A Szabók tornya nem őrizhette meg régi alakját, mert „[1627.] 25. *augusti az menykö az szászok* (helyesen: szabók — K. A.) *tornyában az puskaport meg találta volt ütni*" — írja Segesvári Bálint — „*és az tornyot mind földig elhánta vala az puskapor. Ugyan azon esztendőben hozzá kezdének az torony építéshez.*"

Az újjáépítés körülményeiről a ma is meglévő feliraton kívül az építkezések 1629. évi, befejező szakaszáról fennmaradt és mindmáig kiadatlan, Hannes Wagner és Lakatos György sáfárpolgárok által vezetett elszámolások tanúskodnak. Április és június között még 893 szekér követ építettek be az elődjénél valószínűleg nagyobb alapterületű, ám zömökebb védműbe. A torony építkezésén a korszak legismertebb kolozsvári kőművesei, Vicei András, Molnos Mihály, Veres Mihály, Horvát Bálint, Szarka Tamás, Almási István és mások dolgoztak. Az emlékkőért Diószegi Istvánnak és Molnos Jánosnak fizettek ki 6 forintot. Az előbbi fia, Péter és Erősszájú János helyezte el a címerkövet — a csigát szerelő és kezelő Ács Mihály segítségével — 1629. június 13-án.

A számadások tehát igen ritka lehetőséget kínálnak mester és alkotás azonosítására, de, hogy túl könnyű mégse legyen, mindjárt két mestert egyetlen faragványhoz.

Az egyetlen kőlapra vésett kompozíciót vízszintesen a kiugró szemöldökpárkány és két füles tábla *(tabula ansata)* tagolja. Felső mezejét a középső táblára támaszkodó és a szemöldököt tartó tömzsi pilaszterek keretelik, közrefogva Bethlen Gábor 1623-tól használt fejedelmi címerét, amelynek négyelt pajzsát olaszkoszorú kereteli. A pajzs első és harmadik mezejében Oppeln és Ratibor szileziai hercegségek, a másodikban és negyedikben pedig — megosztva — Erdély címere kapott helyet. A saját farkába harapó sárkánykígyó keretelte szimpajzson az iktári Bethlen család címerének a nyílhegy irányának megváltoztatásával egyéniesített változata látható, amelyet a fejedelem 1620 után következetesen használt. A címerképet az uralkodó fejedelmeket megillető zárt korona egészíti ki.

A kompozíció alsó felében, ugyancsak olaszkoszorúval keretelve s kissé a szemlélő felé dőlve Kolozsvár háromtornyos, csapórácsos várkaput ábrázoló címerét láthatjuk.

Az emlékkő felületén, különböző nagyságú betűkkel vésett, zsúfolt összhatást keltő felirat olvasható:

REG(nante) SEREN(issimo PRIN(cipe) D(omino) D(omino)
G(abriele) B(ethlen)
GABRIEL D(ei) G(ratia) SAC(ri) RO(mani) IMP(erii) ET
TRAN(silvaniae) PRIN(ceps) PAR(tium) REG(ni) HVN(gariae)
D(omi)N(us) ET SICVL(orum) COM(es) AC OPPVL(iae) RATIB(oriae)Q(ue) DVX (DVCX?)
D(omi)NE DEVS CONSERVA
NOS IN PACE
PAVLO VEND- IOANNE
RICH PRI- TOLNAI RE-
MAR(io) ET GIO IVDICIBVS
RESTAVR(atum) EST TVRRIS HAEC
AN(no) D(omini) MDCXXVII FVLMINE DEIECTA PVBL(icis) CIVITATIS EXPEN(sis)
ET PERFECTA AN(no) D(omini) MDCXXIX.

A felirat első felében az „uralkodása alatt" (regnante) kifejezés vezeti be az uralkodó fejedelem nevét és címeit; a második feliratrészen a főhász mellett kormeghatározó elemként a város vezetőinek, Paul Wendrich fő- és Tolnai János királybírónak a neve szerepel, végül a fülestábla szövege a torony romlásának és újjáépítésének a körülményeit és idejét jelöli meg.

Sem Diószegi Istvánnak, sem Molnos Jánosnak jelzett munkáját nem ismerjük. A Diószegi Péter által készített Sükösd György-féle síremlék stílusából Balogh Jolán az apa, Diószegi István stílusára próbált visszakövetkeztetni. Feliratos táblánk és az 1632-ben készült síremlék között csak a furcsa körvonalú fülestáblák és a feliratok jellegzetes G betűje kínál némi párhuzamot. Mégis, ha arra gondolunk, hogy Diószegi István vezető mestere volt a kolozsvári céhnek 1589-ben, tanácstag 1606-ban s a legkeresettebb kolozsvári mesterek közé tartozott hosszú pályája során egészen 1629-ben vagy 1630-ban bekövetkezett haláláig, akkor feltételezhetjük, hogy ő lehetett a faragvány készítője, míg a jóval fiatalabb Molnos János, aki forrásainkban 1628 és 1634 között szerepel vagy mint kővágó, vagy pedig mint a felirat készítője járult hozzá a közös munkához. Elképzelésünket látszik alátámasztani az az adat is, amely az akkor még inas-rendű Diószegi Péternek a szerepét világítja meg az emlékkő elhelyezésében.

Az erős falak és a magas tornyok a középkori városi lét jelképei voltak, kifejezőiként annak a közösségi szellemnek, amely egyetlen mederbe terelte az egyéni erőfeszítéseket, felcsillantva a címben idézett könyörgés beteljesülésének a reményét.

KOVÁCS ANDRÁS
művészettörténész

A Helikon szerkesztősége felkéri mindazokat a magyarországi művelődési intézményeket (a Magyar Írószövetséget, az Országos Széchényi Könyvtárat és másokat), amelyek lapszerkesztői munkánkban segítségünkre lehetnének, hogy számunkra olyan irodai munkagépeket, kézikönyveket, szótárakat küldjenek, melyekre egy szépirodalmi hetilapnak azonnali szüksége lehet.

A küldeményt, amennyiben ez lehetséges, ne a posta útján, hanem egyetlen szállítmányként, kísérővel kérjük eljuttatni hozzánk, a következő címek egyikére:

Szilágyi István, Kolozsvár, Mamaia utca, 12 — tel. 81992

Király László, Kolozsvár, Hateg utca, Bloc Lama G, 20-as lakás — tel. 88510

A jogok hazájában

(Folytatás az 1. oldalról)

porciózásban, nem „fejadagban" fognak ebben az új Romániában valamelyes jogokat élvezni, valamelyes jogmorzsákért sorba állni, hanem a legegyszerűbben és a legtermészetesebben élhetik a maguk teljes nemzetiségi identitását. A szabadság, az igazság, a méltóság, az emberi élet és emberi jog egyetemes: nem aszerint oszlik meg, hogy az egyik emberből több van, mint a másikból, az egyiknek barnább a haja és a szeme, mint a másiknak. Ugyanilyen eredendően egyetemes mindez akkor is, ha az embert abban a természetes „megjelenési formájában" tekintjük, hogy milyen nemzetiségűnek született, milyen nyelv az anyanyelve, milyen éneket énekel és milyen táncot táncol. A nemzetiségi jog az egyetemes emberi jog egyetemes színvilágának egyik önálló-„autonóm" szine. Olyan, mint a fák egyetemesen egy világában a szilva vagy alma más kérgű, más levelű, virágú és gyümölcsű „identitása". Az elmúlt évtizedek, a Románia elmúlt hét évtizedének során annyit hányt-vetett, amennyit osztott-szorzott és soha meg nem oldott nemzetiségi kérdésnek semmi más megoldása nincs, mint az *identitásbeli teljes egyenlőség.* Ha én magyar vagyok Romániában, nevezhessem magamat a saját nevemen, beszélhessek azon a nyelven, amelyet anyanyelveként minden nemzet úgy szeret, mint létének éltetőjét, tanulhassam az óvodás éneket, az iskolás ábécét, a sejtek világát, az emberi lélek titkait azon a nyelven, amelyen a legalaposabban, legjobban megtanulhatom, fejezhessem ki a gondolatomat azon a nyelven, amely anyanyelvként minden ember számára a legtökéletesebb eszköz a gondolatok kifejezésére, írhassak és olvashassak verseket, a nyelvemen, írhassam le a szülőfalum nevét a nyelvemen, tudhassam történelmi igazságként az eleim életét és tetteit, szenvedéseit és örömeit, vereségeit és győzelmeit, nem azért, hogy emiatt veszekedjem másokkal, hanem azért, hogy megtanulhassam az én egyénileg rövid életemben a sok évszázados élet tanulságait, amik által lélekben gazdagabban és elmeileg bölcsebben élhetek.

Petőfi Sándor óta, a múlt századi forradalmi idők óta szállóige nekünk, magyaroknak a száján az a legnagyobb-legnagyszerűbb politikai programmal telített költői sor, hogy „Haza csak ott van, hol jog is van". Petőfi a legradikálisabb politikai gondolkodó, a legforradalmárabb költő volt, s ehhez mérten a szállóigévé lett sorában lehet némi túlzás. Mert az embernek a hazája akkor is haza, és ott is haza, amikor és ahol nincs joga. A költői túlzás mellett valós az az igazság, hogy az embernek ugyanúgy csak egy szülőföldje, egy hazája van, miként egy az anyja. Az a haza, amelyben élnie rendeltetett a földkerekség valamely pontján, akkor is az ő egyetlen bölcsője, otthona, szülőhelye, hazája, ha ott szenvednie kell, nyomorban él, zsarnokság igáját viseli, s „hazátlan" üldözöttje a földnek. Az ember akkor is szereti hazáját, ha bottal akarják elverni onnan, és összeszedi minden erejét — s ha kell, mankót csinál magának a botból — ahhoz, hogy megőrizhesse, éltethesse identitását, a letarolt mezőn is találjon egy fűszálat, a kő alatt is egy csírát, amiben megtarthatja a jövendő virágzás lehetőségének magját és gyökerét. E nélkül az ösztön és törvény nélkül soha nem születhetett volna a földre az emberiség, nem örülhetnénk immár milliárd évek óta az életnek a Földön. A szülőföld, a haza is éppen olyan sok gazdagságú talaja az emberi létnek, mint maga az egész életbolygó. Ennélfogva a legradikálisabb túlzás ellenére is igen-igen igaza volt a költőnek abban, amit a hazáról és jogról mondott. Mert ha az emberi jog egy és oszthatatlan, akkor igazi haza, boldog emberi otthont nyújtó haza valóban csak ott van, ahol az egyenlő lehetőségek vízáldása, az egyenlő jogok levegője, a nemzetiségi és minden egyéb megkülönböztetés nélkül sugárzó nap éltet minden életet az egy és oszthatatlan haza földjén.

Kolozsvár, 1989. december 24.

Felhívjuk a régi Utunk-olvasók figyelmét, hogy előfizetésük a HELIKON-ra érvényes. Addig is, míg új olvasóink megrendelhetik, kérjék lapunkat az újságárusoknál! Ha szükség van rá, követeljék a terjesztőktől a rendelt lapmennyiség növelését.

Bármiféle rendellenességről szíveskedjenek a szerkesztőséget értesíteni. Címünk: 3400 Cluj, Căsuța Poștală 245.

Legyen barátunk, fizessen elő a HELIKON-ra!

Helikon: a múzsák székhelye

Homérosz olümposziaknak nevezi a múzsákat, mások szerint Apollón szent hegyén, a Parnasszoszon lakoznak; a Homérosz utáni idők költője, Hésziodosz (Kr. e. VII. sz.), a boiótiai Helikon (görögösen: Helikón) napsütötte lejtőin találkozott velük, amikor nyáját arrafelé legeltette: a tündérszép fiatal nők, akik közül öten — mégpedig Melpomené (a tragédia múzsája), Thaleia, latinosan Thalia (komédia), Erató (szerelmi költészet), Kalliopé (eposz), Polühümnia (himnuszköltészet) — közvetlen kapcsolatban állnak az irodalommal, a Helikon tövében csörgedező, a Pégaszosz (Pegasus) patájától fakasztott Hippokréné (Lóforrás) ibolyaszín vizében fürödnek, majd táncot lejtenek a zöldellő pázsiton. Innen indulnak el a múzsák, éjjel is meglátogatják Hésziodoszt, mert akinek megadatott, hogy lássa, az hallhatja is őket, azt újra meg újra megszólítják, képességekkel ruházzák fel. Tehát a Helikon ihletadó szent hegy, lakóhelye az Apollón kiséretét alkotó múzsáknak, akiknek dalát ámulva hallgatja az egész természet. A görög költők nemegyszer elzarándokoltak a Helikon alatti Hippokréné forráshoz, s ha ittak friss vizéből, ösztönzést kaptak alkotásaikhoz.

Íróinknak, költőinknek ihletőjük lesz a Szabadság friss szele, mely meggyőződéssel suttogja fülükbe: „Fiaim, csak énekeljetek!"

SZABÓ GYÖRGY

LÁSZLÓFFY CSABA

ÓKORI TÜNEMÉNYEK

„én, aki szertartásokat égetek el!"
(St. Augustin Doinaș)
„Vegyél egy zsák krumplit!"
(Bächer Iván)

Torkos idő ez, grádicsokon legurulva,
ostoba krumpli, elnyel a pinceüreg!
Megrohadni, ha nyirkos a fal, ha
a gazda bezárva tart,

s csip a penész: cseppet se nehéz /ugye érted,
mennyi pazarlás, mennyi sötétbe-halás,
minden ellened és soha érted!/
Refrénnek is ócska már

rég a vigasz, hogy lesz valahogy — ha füvet kell
tömni a sárkány rusnya hasába, muszáj
tűrni akkor is; aggkorig állni,
hogy támad a szörnyeteg:

habzik a szája, habzsol a nyelv, szeme, orra
és füle mindent fal, mit a zsoldosai
versengve vetnek elébe pazarlón
/mi lesz, ha ma felzabál

élve egészben minket is? / — képzeletünknek
ókori tüneményei, földi kaland
s tiszta tenger igérete! hol vagy
forrás?! /csak az undora
szédületes nagy nemzeti, bősz vigalomnak/* —
Fal reped/-és/ — romhalmaz, az őstelevényt
zúzva omlik a végmenedék is,
s alatta a semmi /én ————————/

halkul a hang, a távoli fény nem enyém már

1989. X. 10.

* *Wyspiański*

CSÁVOSSY GYÖRGY

TÉLI ALKONY

Az ige csetlik-botlik,
kár minden szóért,
az alkony is haldoklik.
Az ablak keretében
színes kristályok karca,
lila selymek között
a táj csontfényes arca
opálos párát hördül,
nyílt szája szegletében
a vércsepp mélybe gördül.
Csak ezt ne,
e szép megszentelt véget
zsolozsmás sötét bokrok
térdeplő seregével.
Hazátlan lettünk,
puszta népe,
az otthonunk lett pusztaság
s az ég is puszta, hol a lélek
vizekre hullott eszterág.
Ha jönni fog, ne jöjjön el
a nagyszerű halál,
legyen csak botrányos a vég,
ocsmány, mi sorsunkhoz talál
s a szégyenhez, amit viselhet
a világ, mely úgy elhagyott,
mint körhintán keringve szálló
az olcsó papírkalpagot.
Fekszik a kocsmából kirugdalt
holttest a vérfoltos havon,
a nép nagy ívben elkerüli,
caplat a másik oldalon.
Fekszik a holt. Nem rémkép. Jelzés.
Megszaglászni mind közelebb
lopakodik egy loncsos eb,
és míg az est gyászfátylat ölt,
jövője kínzó sejtelmével
a rezgő fény felé üvölt.

1988

TOMPA GÁBOR

KIHEZ SZÓLANÉK?

Megváltoztam? Maradtam még a régi?
Vagy minden sejtem elcserélhető,
beváltható, mint rossz üveg tenyérnyi
zörgő érmére? Maradt még erő

e szavakban, hogy tudjam elmesélni
szonettem lényegét? Mi rejtető:
halasztható, de nem lehet remélni,
hogy tisztábban kimondható, hogy ő-

szintébben szólok versben majd azokhoz,
kik elhazudták egy-két életem,
s ha szólítnám őket, akár a Holdhoz

beszélnék: nem felelne senki sem,
nem hallana, nem látna, nem szeretne,
csak istenem, ki hallgat elfeledve.

ÁLMOS SZELEK

Öleltünk itt már asszonyt, gyermeket,
mint űzött vad, ki megfeledkezett
a veszélyről, mely rá leselkedett,
s esőben, hóban is szeretkezett,

vagy kölykével játszott a rengeteg
erdőben, amíg jött a fergeteg,
és minden nyomot, minden illatot,
vagy minden emléket egybemosott,

s már nem tudtuk, hogy ki itt a vadász,
és ki az üldözött, ki tétovázó,
s álmos szelekre hallgat szüntelen,

míg várja itt némán és bűntelen
a változást, de életet lehel,
ameddig szent és átkozott e hely.

A SMINK AZ ARCON

a smink az arcon úgy áll
mint felhők állnak égnek
egyetlen szélfúvásra
odébb áll néhány réteg

ám újra egybegyűlnek
mint bárányok a réten
kezesek tiszták balgák
az égi tükörképen

de amott lent a földön
sár van olvad a festék
e kozmikus mosolygást
nem arcra méretezték

s míg megölték a bárányt
a szeget kézbe verték
a rezzenetlen arcon
smink helyett csak verejték

Hógolyó

László Aladár verséből idézünk négy sort a vízszintes 1., 13., függőleges 13. és 44. számú sorban.

VÍZSZINTES: **1. Az idézet első sora** (zárt betűk: R, Ö). **10. Az idézet második sora** (zárt betűk: E, É, Á). 13. Irodahelyiség. 14. Halkul, csillapodik. 16. Az Odera német neve. 17. Nem nőtt nagyra. 19. Ókori héber város Kánaánban; nevének más írása Hái. 20. ZRR. 21. Meggyőződés. 23. A téli sporteszköz. 24. A szerelem istene a rómaiaknál. 26. Röviden jön! 27. Ugyanaz. 28. Menyasszony. 30. Kicsoda, oroszul. 31. Gépkocsimárka. 33. Folyó Olaszország ÉK-i részén, partján épült Verona. 34. A trombitával rokon fuvóshangszer, puzon. 36. Francia író (Alain René, 1668—1747). 38. Egyfajta időmérő. 39. Indulatszó. 40. Nemesfém. 41. Nagyobb méretű kölap. 42. Folyó az NSZK északnyugati részén (371 km). 43. ...Veche: helység Mangalia közelében. 44. Szándékosan felvett, mesterkélt testtartás. 45. ...Blas: Victor Hugo verses drámája. 46. Kést fen. 47. Albán hírügynökség. 48. Ideiglenesen helyettesít valakit. 50. Innivalója. 51. Ételízesítő. 52. A legyőzött. 53. Szüretelik a gyümölcsöt. 54. Megpillantó. 55. Évelő kúszónövény, termését a sör gyártásában használják. 56. Nagyon, németül. 58. ...ander: babérrózsa. 60. Vissza: lakoma. 61. Elza egynemű hangzói. 62. Vágófelület. 63. Az argonauták hajója. 65. Vissza: hangkeltő eszköz. 67. Létezik. 68. Cég kevert betűi. 70. Zeusz kedvese. 71. Timis megyei helység. 73. Hazai könnyűzene énekesnő (Drăgan). 74. Osztrák fizikus Paul, 1880—1933). 77. Valamely anyag folyadékban folyamatosan és egyenletesen szétoszlik. 79. A Hét tudományos ismeretterjesztő melléklete.

FÜGGŐLEGES: 1. Terület a Fekete-tenger partján. 2. Erdei rágcsáló, mókus. 3. ...ajevo: város Jugoszláviában. 4. Csendes este! 5. Zakatolni kezd! 6. Romulus és Remus anyja a római mitológiában. 7. Fiatalabb fiútestvér megszólítása. 8. LSI. 9. Japán és spanyol gépkocsijelzések. 10. Kicsinyítőképző. 11. Évszak. 12. Kezdet és vég nélkül szűrjed! 13. Az **idézet harmadik sora** (zárt betűk: L, I). 15. Csonthéjas gyümölcs. 18. A kukorica termése. 22. Házasság. 24. Sajátosság. tulajdonság — románul. 25. Síkság. 28. Törökországi város, más nevén Seyhan. 29. Életkor, angolul. 30. Korallból csiszolt piros ékszer, füzér. 32. Protaktinium vegyjele. 33. Aktív vulkán Japánban Honshu szigetén (2542 m). 34. Fél tucat. 35. Kronométer. 37. A lírai költészet múzsája. 38. Elkészíttette az ételt. 39. A magasba lendíti. 41. Bolyongó. 42. Üzleti alkalmazott. 44. Az idézet negyedik sora (zárt betűk: É, K). 46. Ennivalót. 48. Me...: akadozva, magas hangon beszél. 49. ...Bogza: hazai író. 50. Kisportolt alkatú. 52. Női név. 53. Gléda. 54. Mehedinți megyei gépkocsijelzés. 57. Város Spanyolországi DK-i részén Alicante közelében. 59. Német nőnemű határozott névelő. 61. Lapos fenekű csónak. 64. Köln folyója. 65. Túróval, almával töltött lapos sült tészta. 66. Csavar. 67. Nemrég elhunyt világhírű hazai szobrászművész (Géza). 69. Ésszel felfog. 71. GSY. 72. Valaminek a szintjénél lennebb. 73. Solohov csendes folyója. 75. Klasszikus kötőszó. 76. Vissza: a 10 rendszámú kémiai elem vegyjele. 78. Kétjegyű másalhangzó.

(Czakó László)

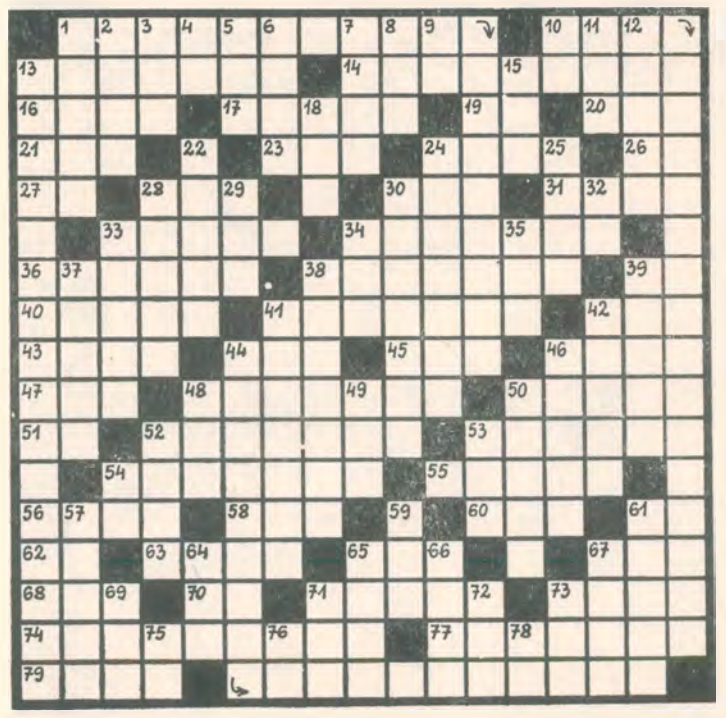

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca
Postafiók (căsuța poștală) 245

Külföldi olvasóink a következő címen fizethetnek elő:
ILEXIM, Departamentul export-import presă,

P.O. Box 136—137. Telex: 112 28 Bucureşti.
Str. 13 Decembrie nr. 3. Nyomda: I. P. Cluj.

40 440